

Irak 2013

Öğr. Gör. Rıdvan Kalaycı

[Öğr. Gör., Sakarya Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü]

Arş. Gör. Recep Tayyip Gürler

[Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi]

Özet

İç politikadaki istikrarsızlığın artması, silahlı saldırıların ve çatışmaların sık sık yaşanması, bölgesel ve küresel güçlerin Irak üzerinde rekabet etmesi ve komşusu Suriye'nin iç savaş yaşıyor olması Irak'ın 2013 yılı içerisinde birçok sorunla karşılaşmasına neden olmuştur. İç siyasetteki istikrarsızlığın doğurduğu güvenlik krizleri son beş yılın en kanlı döneminin yaşanmasına sebep olmuştur. Sünnilerin Şii Maliki hükümeti tarafından siyasal hayattan dışlandıkları iddiasıyla düzenledikleri gösterilerin ordu tarafından güç kullanılarak bastırılması, şiddeti daha da artırmıştır. Bunun yanında Bağdat yönetimi ile Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) arasında gerginliklerin yaşanması kriz ortamını daha da tırmandırmıştır. Özellikle Irak-Şam İslam Devleti'nin (İŞİD), 2012 yılının ikinci yarısından itibaren yoğunlaştırdığı saldırılarını 2013 yılında da artırarak devam ettirmesi Irak'ı kaosun içine sürüklemiştir. Dış politika da ise ABD ve Batı ile ilişkilerini "terörle mücadele" kapsamında yardım isteme temeline oturtan Irak, petrol ihracatı için yeni ortaklar arayışı içinde olmuş ve Türkiye ile gergin olan ilişkilerin yumuşatılması için üst düzey karşılıklı ziyaretler düzenlemiştir. Irak ekonomisi ise 2013 yılı içerisinde artan terörist faaliyetlerin petrol ihracatına olumsuz yansması sonucu beklenen iyileşmeyi gösterememiştir.

Anahtar Kelimeler: Siyasi İstikrarsızlık | Şiddet | İŞİD | Terörle Mücadele | Petrol İhracatı

Iraq 2013

Abstract

Because of increasing internal political instability, experiencing armed attacks and conflicts, competing regional and global powers in Iraq and civil war in Syria caused Iraq to face lots of difficulties in 2013. Security crisis endangered by internal political instability, has led to the bloodiest period be emerged. Suppression of Sunni's demonstrations alleging that Maliki government excludes Sunnis from political life by military using force increased the severity. Besides, tensions between the Iraq Kurdish Regional Government (IKRG) and Baghdad government further escalated the crisis. In particular, intensified attacks of the Islamic State of Iraq and al-Sham (ISIS) in 2013 started since the second half of the 2012, dragged Iraq into the chaos. In foreign policy, Iraq has maintained its relations with the US and the West under the "fight against terrorism", searched new partners for oil export and organized high-level mutual visits to Turkey in order to ease of tension between each other. As a result of the negative impacts of terrorist attacks in 2013 on oil export, Iraq economy couldn't grow as expected.

Keywords: Political Instability | Violence | ISIS | Counter Terrorism | Oil Export.

Giriş

Saddam Hüseyin'in devrilmesinden günümüze kadar geçen süre içerisinde Irak'ın en büyük problemlerinden birisi aslında ulusal çıkarlarını maksimize edecek merkezi bir hükümetin yönetime gel(e)memiş olmasıdır. Farklı güç odaklarından destek alarak yönetime gelen hükümetler, iktidardaki pozisyonlarını sağlamlaştırmak adına ülke içerisinde çatışmacı ve ayrışmacı politikalar uygulamakta kararlı davranmışlardır. Bu politikalar nedeniyle 2013 yılında Kürtlerle Araplar (merkezi hükümet) ve Sünnilerle Şiiiler arasında birçok gerginlik yaşanmıştır. Bu durum Irak'ın iç ve dış politikasına etki etmiş ve Bağdat yönetiminin en zayıf yanı olarak ön plana çıkmıştır. Buna karşılık etnik ve dini çeşitlilikte Ortadoğu bölgesinin küçük bir örneğini teşkil eden, sahip olduğu yer altı kaynaklarıyla tüm dünyanın ilgi odağı olan ve son yıllarda gerek askeri gerekse ekonomi alanında yapmış olduğu anlaşmalarla bölgesel ve küresel güçlerin rekabet alanına dönüşmeye başlayan Irak, 2013 yılında da uyguladığı iç ve dış politikayla kendinden çok sıkça söz ettirmiştir.

Ancak iç siyasette din ve etnik çeşitlilik üzerinden ayrışma yaşayan Irak'ta bir diğer gerginlik de dış politika noktasında gerçekleşmektedir. Bu çerçevede dış politikanın karmaşıklığı ve şiddetlenmesi, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) petrol üretimi ve ihracatı konusunda de-facto bir dış politika belirleyip hayata geçirmesi nedeniyle merkezi hükümetle yaşadıkları sorunlardan kaynaklanmaktadır. Resmi olarak bağımsız dış politika belirlemesine izin verilmemiş olmasına rağmen Bölgesel Kürt Yönetimi yabancı yatırımları teşvik etmiş, uluslararası petrol şirketleriyle Kuzey Irak'taki petrol-lerin çıkartılması için görüşmelerde bulunup anlaşmalar imzalamış, Türkiye Hükümeti ile PKK arasında Kürt sorununun çözümü için arabuluculuk faaliyeti yürütmüş ve Suriye'deki Kürtlerin durumlarına ilişkin konulara bizzat müdahil olmuşlardır.¹

İç Politika

Şii Hükümete Karşı Sünni Protestolar

2012 yılının Aralık ayında Sünni kökenli Maliye Bakanı Rafi el-İsavi'nin korumaları ve yardımcılarının terör suçlamasıyla tutuklanması² ülkedeki Sünnileri sokaklara dökmüştü. Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık Haşimi hakkında çıkartılan idam kararı zihinlerdeki tazeliğini korurken bir diğer Sünni politikacının benzer yöntemlerle siyasi arenadan uzaklaştırılmaya çalışılması, Sünnilerin büyük tepkisine sebep olmuş ve Anbar ve Diyala başta olmak üzere birçok şehirde gösteriler yapılmıştır. Ayrıca hapishanelerdeki işkenceler ve genç bir kıza tecavüz edildiği yönündeki haberler de Sünnilerin gösterilerinin yayılmasında etkili olmuştur. 2013 yılı başından itibaren de bu protesto gösterileri artarak devam etmiştir. Gösterilerin merkezini demografik açıdan Sünnilerin yoğun olarak yaşadığı Anbar, Ninova, Diyala, Selahaddin ve Kerkük gibi vilayetler oluşturmuştur. Yapılan bu gösterileri “Irak'ta Sünni Baharı” olarak adlandıran Sünni Araçlar, Maliki Hükümeti'ni İran'ın etkisine girmekle ve kendilerine karşı ayrımcılık yapmakla suçlamışlardır.³ Bu bağlamda siyasi liderlerine ya da temsilcilerine karşı birtakım suçlamalar yapılarak tutuklandıklarını, halk olarak kendilerinin ötekileştirilmeye çalışıldığını ve birçok konuda haksızlığa uğratıldıklarını belirten Sünniler, 2012 sonunda başlayan gösterilerini sonlandırma karşılığında tutuklu bulunan Sünnilerin serbest bırakılmasını, idama mahkum edilenlerin infazlarının durdurulmasını, Terörle Mücadele Kanununun (TMK) 4. maddesindeki “terörle ilintili herkes (karışan, destek veren ve teröristleri saklayan) idam edilir” hükmünün kaldırılmasını, genel af ilan edilmesini talep etmişlerdir.⁴

Diğer taraftan protestolara karşı Şii politikacıların iki farklı yaklaşım benimsediği görülmüştür. Öncelikle Maliki'nin liderliğini yaptığı Kanun Devleti Koalisyonu (KDK) milletvekilleri, protesto gösterilerini şiddet içerikli ve hukuka aykırı olduğunu savunmuşlardır.⁵ Buna karşılık Maliki'nin Şii siyasi rakipleri olan Ammar el-Hekim ve Mukteda es-Sadr ise Sünnilerin anayasal taleplerine cevap verilmesi ve Irak'ın bütünlüğünü sağlayacak adımların atılması gerektiğini basın toplantısı ile açıklayarak hükümeti göstericilerle diyalog kurmaya davet etmişlerdir.⁶ Ayrıca Sadr, Maliki'yi sadece eleştirmekle kalmamış gösterilere açıktan destek de vermiştir. Sadr, Maliki'ye uyarı olması için “Irak Baharı'nın” yakın olduğunu⁷ ve Sünnilere karşı uyguladığı politikaları değiştirmesi gerektiği mesajını iletmıştır. Sadr hem protestolara destek vermek hem de Sünni-Şii ayrışmasını engellemek adına 4 Ocakta Cuma namazını Abdülkadir Geylani Camisi'nde Sünnilerle birlikte kılmıştır.⁸ Diğer bir Şii politikacı İyad Allavi ise Maliki'yi istifaya davet etmiş ve erken seçime gitmesi gerektiğini söylemiştir.⁹

Bu uyarılara rağmen Maliki göstericileri teröre destek vermekle suçlamış ve Irak güvenlik güçleri de protestoları bastırmak için şiddet kullanmaya devam etmiştir. Bu ortamda Sünniler, Maliki hükümetini mezhepçi politikalar izleyerek diktatörlüğe doğru gitmekle suçlarken Maliki taraftarları ise mez-

hepçilik yapanların Sünniler olduğunu dile getirmişlerdir. KDK milletvekili Halid el-Asadi gösterilerin Suriye'deki deneyimden hareket ederek ülkede mezhep savaşı çıkarma girişimi olarak tanımlamıştır.¹⁰ 14 Ocakta hükümet protestocuların taleplerinden bazılarını karşılamak adına 300'den fazla tutukluyu serbest bırakmıştır.¹¹ Tutukluların serbest bırakılmasının ardından Başbakan Yardımcısı Hüseyin el-Şehristani Irak Devleti adına tutuklardan özür dilemiştir.¹² Hükümetin attığı bu adıma rağmen taleplerinin çoğu karşılanmayan Sünniler protestolarını sona erdirmemiştir.

Yıl içerisinde devam eden gösterilerin zaman zaman aşırı şiddet kullanılarak bastırılması sonucu sivil ölümler yaşanmış¹³ ve bu durum göstericilerin tepkisini ve motivasyonunu artıran bir etken olmuştur. Buna örnek olarak 2013 yılı içinde Irak siyasi hayatına en büyük etki yapan olaylardan birisinin 23 Nisanda Kerkük'ün Havice kasabasında düzenlenen protestoların Irak ordusu tarafından çok sert biçimde bastırılması gösterilebilir. Gerek sonuçları gerekse gerçekleştiği zaman itibari ile son derece önemli olan bu olaydan sonra Irak hem siyasi hem de güvenlik açısından tam bir kaos ortamına doğru sürüklenmiştir. Çünkü burada hükümet için tehlike arz eden konu Havice gösterilerini düzenleyenler arasında başı çeken grubun Baas Rejimi'ne yakınlığı ile bilinen grupların olmasıdır.¹⁴ Başbakan Maliki bu grupların etkinliğini gerekçe göstererek protestoların bir darbe girişimi olduğunu söylemiş, meşruiyetini sorgulanır hale getirmeyi amaçlamış ve protestoları bastırmak için haklı sebepler üretme arayışına girmiştir. Maliki'nin müdahale için aradığı "fırsat" eline 19 Nisanda Havice'deki Irak ordusu kontrol noktasına düzenlenen bir saldırı ile geçmiştir.¹⁵ Hükümet bu saldırıları düzenleyen militanların güvenlik güçlerinin silahlarını çalarak göstericiler arasında gizlendiğini iddia etmiş ve bu militanların teslim edilmesini istemiştir.¹⁶ Militanların iade talebinin reddedilmesinin ardından hükümet güçleri Havice'deki protestoculara müdahaleye başlamıştır.

Merkezi hükümete bağlı ordu tarafından müdahale edilmesi sonucu çıkan çatışmada 50'den fazla insan ölmüş ve 100'den fazlası da yaralanmıştır.¹⁷ Baskının düzenlenme sebebi ile ilgili farklı senaryolar ortaya atılmıştır. Bölgedeki operasyonu yürütmekle sorumlu olan Irak ordusu komutanına göre operasyonun amacı göstericiler arasında bulunan Baas yanlısı silahlı militan grubu olan Nakşibendi Ordusu'nu yakalamaktır ve güvenlik güçleri sadece kendilerine açılan ateşe karşılık vermişlerdir.¹⁸ Fakat protestoları destekleyen Sünniler ise ordunun göstericiler üzerine ateş açması sonucu şiddet dalgasının yayıldığını ve çatışmaların sorumlusunun "Maliki Ordusu" olduğunu iddia etmişlerdir.¹⁹ Irak Ordusunun göstericileri aşırı şiddet kullanarak dağıtmasının ardından Irak Başbakan Yardımcısı Salih el-Mutlak, Sanayi ve Maden Bakanı Ahmet Nasır el-Kerbuli, Bilim ve Teknoloji Bakanı Abdülkerim es-Samarrai²⁰ ve Eğitim Bakanı Muhammed Temim²¹ istifa etmiştir. Bu olaydan sonra Sünni aşiretler ile Irak ordusu arasında çatışmalar şiddetlenmiş ve Şii Hükümet ile Sünniler arasındaki siyasi sorun güvenlik sorununa dönüşmüştür. Netice itibariyle 27 Nisana kadar Irak genelinde çok kanlı olaylar ya-

şanmış ve üç gün içerisinde 300'den fazla insan hayatını kaybetmiş, yaklaşık olarak 600 insan da yaralanmıştır.²²

Sünniler tarafından “Havice Katliamı” olarak anılan olaylardan sonra protestolar artarak devam etmiştir. Özellikle gösterilerin merkezini Anbar vilayeti içerisindeki Ramadi şehri oluşturmuştur. 2012 Aralık ayından 2013 Aralık ayına kadar bir yıldır çadırlar kurularak Maliki hükümeti protesto edilmiştir. Ramadi şehrinde güçlü olan Sünni Alvani aşireti de protestolara destek vermiştir. Fakat protestolara verdikleri destek hükümet tarafından pek hoş karşılanmamış ve 28 Aralıkta²³ hükümete bağlı güvenlik güçleri aşiretin parlamentodaki temsilcisi Ahmed el-Alvani’yi teröre destek vermek suçundan tutuklamak istemiştir. Güvenlik güçleri ile milletvekilinin korumaları arasında Ramadi şehrinde çıkan çatışmada Alvani’nin kardeşi de dahil olmak üzere altı kişi hayatını kaybetmiş ve sonuçta Alvani gözaltına alınmıştır.²⁴ Bunun üzerine Anbar üzerinden Bağdat ve Ürdün’ü birbirine bağlayan uluslararası otoyol göstericiler tarafından işgal edilmiştir. Alvani’nin serbest bırakılmasını isteyen göstericilere karşı ise Maliki’ye bağlı güvenlik güçleri sert müdahale etmiş ve 10’dan fazla insan hayatını kaybetmiştir.²⁵ Bu olayın ardından 44 Sünni milletvekili istifa ettiklerini açıklamışlardır.²⁶ 2013’ün sonunda meydana gelen bu olaylar 2014 yılının da Irak’ın siyasi sorunlarla boğuşacağı bir yıl olacağını göstermektedir.

Seçim Sürecinde Irak

Merkezi Yerel Seçimler

20 Nisanda yapılan yerel seçimler ABD’nin Irak’tan askeri olarak çekilmesinden sonra gerçekleştirilen ilk seçim olması nedeniyle Irak siyaseti için büyük bir öneme sahiptir. 18 vilayete sahip Irak’ta çeşitli sebeplerden dolayı seçimler ancak 12 vilayette gerçekleştirilebilmiştir. IKBY kontrolünde yer alan Duhok, Erbil ve Süleymaniye’de seçimler IKBY’nin kendine ait seçim tarihi ve sistemi olması nedeniyle gerçekleşmemiştir. 19 Martta alınan Bakanlar Kurulu kararı ile de Ninova ve Anbar’da şiddet olaylarının giderek artması ve seçim bürolarına ve adaylara yapılan saldırılar sebebiyle seçimlerin güvenli bir şekilde yapılabilirliğinden şüphe duyan hükümet, seçimleri, takip eden 6 ay içinde yapılmak üzere ertelemiştir.²⁷ Kerkük’te ise vilayetin tartışmalı statüsünün henüz çözümlenememesi sebebiyle seçimler yapılmamıştır. Buna göre seçimler Şiiilerin yoğun olarak yaşadığı Babil, Basra, Zikar, Kadisiye, Kerbela, Meysan, Musenna, Vasit ve Necef, Sünnilerin çoğunluğunu oluşturduğu Diyala ve Selahaddin ve Şii-Sünni nüfusun karışık yaşadığı Bağdat’ta gerçekleştirilmiştir. Seçimlere katılım oranı %51 ile çok düşük bir seviyede kalmıştır.²⁸ Seçimlere en fazla katılımın olduğu vilayet %61 ile Sünni Arapların yoğunlukta olduğu Selahaddin, en az katılımın olduğu vilayet ise %33 ile başkent Bağdat olmuştur.²⁹

Başbakan Nuri el-Maliki’nin liderliğini yaptığı KDK (Devlet el-Kanun), Ammar el-Hekim’in liderliğindeki Vatandaş İttifakı (el-Muvatin), Mukteda

es-Sadr'ın liderliğini yaptığı hareketin siyasi kanadı Özgürler İttifakı (el-Ahrar), Parlamento Başkanı Usame el-Nuceyfi'nin lideri olduğu Birleşikler İttifakı (el-Muttahidun)³⁰ ve KDP ve KYB'nin özellikle Selahaddin ve Diyala vilayetlerindeki Kürtlerin oyu için birleşerek oluşturdukları Kardeşlik ve Ortak Yaşam Listesi³¹ seçime giren önemli partilerdendir. Nitekim Irak Bağımsız Yüksek Seçim Komisyonu (IHEC) tarafından 4 Mayıs'ta açıklanan kesin sonuçlara göre Kanun Devleti Koalisyonu, seçimlerin yapıldığı 12 vilayetin 8'ini ve toplamı 378 olan eyalet meclisindeki sandalye sayısının 96'sını kazanarak birinci parti olmuştur. Ammar el-Hekim'in liderliğindeki "Vatandaş İttifakı" 60 sandalye kazanarak ikinci, Mukteda es-Sadr'ın "Özgürler İttifakı" ise 44 sandalye ile üçüncü sırada yer almıştır. İyad Allavi'nin "Birleşik Ulusal İrakiye İttifakı" 15 sandalye kazanarak dördüncü, Usame el-Nuceyfi'nin "Birleşikler İttifakı" 14 sandalye ile beşinci olmuştur.³²

Yerel Seçimlerin ikinci ayağı olarak tanımlanan ve güvenlik gerekçesiyle ertelenen Anbar ve Ninova vilayetlerindeki seçimler 20 Haziranda gerçekleştirilmiştir. Seçimlere Anbar'da %50, Ninova'da %38'lik gibi çok düşük bir oranda katılım olmuştur.³³ Seçim günü sabah saatlerinden itibaren hem halkın güvenliği hem de seçim bürolarına yapılması muhtemel saldırıları engellemek için arabayla sokağa çıkma yasağı uygulanması ve seçim günü sabah erken saatlerden itibaren ses bombalarının patlatılması, seçimlere katılımların düşük olmasına neden olmuştur.³⁴ Seçimlerin ardından Ninova'da ilk sırayı, Kürtlerin oluşturduğu Ortak Yaşam ve Kardeşlik İttifakı Listesi kazanırken, Nuceyfi'nin liderliğini yaptığı Birleşikler Listesi ikinci, Ganim Basso liderliğindeki Ninova'ya Vefa Listesi ise üçüncü sırayı almıştır.³⁵ Anbar'da ise Nuceyfi'nin Birleşikler Listesi birinci, eski Anbar Valisi el-Fahdavi'nin oluşturduğu liste ikinci, Salih Mutlak'ın İrakiye Arap Listesi üçüncü olmuştur.³⁶ Anbar ve Ninova'daki seçimlerin ardından ülke genelindeki son duruma göre; Nuceyfi'nin liderliğini yaptığı oluşum 16 sandalye daha kazanarak toplam sandalye sayısını 30'a, İyad Allavi ise 5 sandalye daha kazanarak toplam sandalye sayısını 20'ye yükseltmiştir.³⁷

Seçimlerden KDK'nın birinci olarak çıkmasına rağmen 2009 yerel seçimlerine kıyasla oy oranlarında yaşadığı düşüş Maliki'nin popülaritesinin ve politikalarının Irak halkı tarafından sorgulanmaya başladığını göstermektedir. Koalisyon olarak değil de parti bazında bakıldığında el-Hekim'in partisi Maliki'nin partisinden fazla oy alarak en fazla oy alan parti olmuştur.³⁸ Bu durumdan Iraklı Şiiilerin çoğunluğunun Maliki'nin izlediği ayrıştırıcı politikaları değil el-Hekim'in izlediği diyalog ve birleştirici politikaları benimsediği sonucu çıkmaktadır. Maliki'yi sert biçimde eleştiren ve Sünnileri savunan açıklamalar yapan es-Sadr bloğunu da hesaba kattığımızda Maliki'nin aynı politikalar da devam etmesi 2014 genel seçimlerinde Şiiilerin oyunu kazanma noktasında kendisi açısından olumsuz sonuçlar doğurabilir. Zira Mukteda es-Sadr'ın Maliki'yi Sünnilere yönelik tutumları sebebiyle eleştirmesi ve Irak'ın bütünlüğünü savunan açıklamalar yapması Nisan ayındaki yerel seçimlerde etkisini göstermiştir. Maliki'nin oy oranı düşerken Sadr'ın oy oranı ise yükselmiştir.

IKBY Parlamento Seçimleri

Kuzey Irak bölgesinde 21 Eylülde gerçekleştirilen seçimlerden Mesut Barzani liderliğindeki Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) %37.79 oyla birinci, Noşirvan Mustafa'nın liderliğindeki Goran (Değişim) Partisi %24.21 oyla ikinci, Celal Talabani liderliğindeki Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ise %17.8 oyla üçüncü parti olarak çıkmıştır.³⁹ KDP 38, Goran 24, KYB 18, Kürdistan İslami Birliği 10, azınlık grupları ise toplamda 11 sandalye kazanmıştır.⁴⁰ Kesin sonuçların açıklanmasının ardından hükümeti kurma görevi Mesut Barzani'nin yeğeni ve halihazırda IKBY Başbakanı olan Neçirvan Barzani'ye verilmiştir.⁴¹ KDP'nin kazandığı 38 sandalye IKBY parlamentosunda tek başına hükümet kurmak için yeterli olmadığından Neçirvan Barzani koalisyon arayışlarına girmiştir. Barzani'nin önündeki alternatifler arasında KYB ile koalisyon kurup yeterli sayıya ulaşmak gibi bir yol olsa da 2009'daki seçimler sonrasında kurulan hükümet tecrübesine dayanarak böyle bir hamle gerçekleştirmemiştir. Zira o dönemde KYB-KDP ittifakı ile oluşturulan hükümet Goran tarafından toplumun tamamını temsil etmemekle ve yolsuzluk yapmakla eleştirilmekteydi.⁴² Muhalefetin eleştirilerini dikkate almış görünen KDP, basın sözcüsü Cafer İbrahim aracılığı ile yaptığı açıklamalarda Neçirvan Barzani'nin geniş tabanlı bir hükümet kurmak için çalışmalar yürüteceğini belirterek hiçbir siyasi partiye kapalı olmadıklarını ve bütün siyasi partilerle görüşmek istediklerini söylemiştir.⁴³ Seçimlerde KYB'nin önünde ikinci parti olan ve özellikle Süleymaniye'de halk tabanından yoğun destek gören Goran'ı saf dışı bırakarak kurulacak bir koalisyon, başta Goran olmak üzere muhalefet tarafından şiddetle eleştirilecektir. Hem Bağdat ile bozuk ilişkiler yüzünden yaşanan ekonomik sıkıntılar hem de Suriye iç savaşından kaynaklanan sorunlar nedeniyle sıkıntılı bir süreç geçiren IKBY bir de iç siyasi sorunlarla uğraşmak istemediğinden hükümet kurma sürecinde çok dikkatli davranmaktadır.

Seçim sonuçlarına bakarak 2006 yılından itibaren KDP-KYB ittifakı ile devam eden ikili yapının artık sona erdiğini söylemek mümkündür. KYB'den ayrılan ve giderek güçlenen Goran, 2013 seçimleri itibarı ile KYB'yi geçerek ikinci parti konumuna yükselmiştir. Bu durum KDP'nin elini güçlendirmiş ve tek parti konumuna gelmiş gibi göstermektedir. Ancak hükümeti kurabilmenin ve istikrarı devam ettirmenin çok önemli olduğu bölgede aslında KDP'nin işi istikrarı devam ettirmek noktasında hiçte kolay değildir. Zira hükümet kurma girişimleri sırasında KDP, Goran ve KYB arasında çok çetin pazarlıklar yaşanmaktadır. KDP ve Goran'ın anlaşamadıkları en önemli nokta bakanlıkların dağılımıdır. İçişleri Bakanlığı gibi çok kritik bir mevkiyi isteyen Goran, KDP'den 2013 sonu itibarıyla olumlu cevap alamamıştır.⁴⁴ KDP ve KYB'nin anlaşamadıkları nokta ise 2006 yılında imzalandığı iddia edilen "Stratejik İttifak"ın⁴⁵ devam edip etmeyeceği konusundadır. Talabani'nin liderliğindeki KYB'ye göre anlaşma aynı şartlarla devam etmelidir. Buna göre bakanlıklar %50-50

* 111 sandalyeye sahip IKBY parlamentosunda bir partinin tek başına hükümet kurabilmesi için 56 sandalye kazanması gerekmektedir.

şeklinde iki parti arasında paylaşılacaktır. Fakat Barzani'nin liderliğindeki KDP'ye göre bu anlaşmanın şartları KYB'nin oylarındaki düşüş göz önüne alınarak yeniden belirlenmelidir.⁴⁶ Zira 2009 seçimlerinde KYB'den ayrılarak ayrı bir parti oluşturan Goran Hareketi KYB'nin oylarını bölmekle kalmamış 2013 seçimlerinde KYB'den fazla oy almıştır. Bu koşullar altında KYB'nin 2006 şartlarında imzalanan anlaşmayı devam ettirmek istemesi KDP'ye göre gerçekçi durmamaktadır. Ayrıca muhalefet partilerinin bakanlıkların dağıtımında, alınan oy oranlarının dikkate alınması gerektiği konusunda yaptığı baskılar KYB'nin amacına ulaşmasına büyük olasılıkla imkan vermeyecektir.

Konuyla ilgili olarak Kemal Çomani ve Sarkavt Şems'in *Kurdistan Tribune* adlı sitede kaleme aldıkları yazıda IKBY'nde hükümetin kurulamamasının beş nedeni olduğunu belirtmişlerdir. İlk iki neden yukarıda bahsedilen KDP-Goran ve KDP-KYB arasındaki anlaşmazlıklardır. Söz konusu yazıya göre diğer nedenler ise İran ve Türkiye'nin IKBY üzerindeki rekabeti, KDP içerisinde Goran'a karşı alınması gereken tutum konusunda yaşanan anlaşmazlıklar ve KYB içindeki (2012 sonlarında Talabani'nin geçirdiği rahatsızlığın ardından henüz iyileşmemiş olmasının neden olduğu) liderlik krizidir.⁴⁷

Erbil-Bağdat İlişkileri

2012 yılında bütçe, enerji kaynakları ve ihtilafli bölgeler konularında yaşanan sorunlara bağlı olarak 2013 yılına da sıkıntılı başlayan ve yıl ortasına kadar gergin devam eden IKBY ve Merkezi Hükümet ilişkileri 2 Mayıs'ta imzalanan bir anlaşma ile yumuşama sürecine girmiştir.⁴⁸ Yapılan anlaşmaya göre ana sorunu teşkil eden bütçe anlaşmazlıkları, ihtilafli bölgelerdeki güvenliğin sağlanması, petrol ve doğalgaz yasaasının çıkarılması ve kimyasal silahtan zarar gören Enfal' mağdurlarına tazminat ödenmesi gibi konularda mutabakata varılmıştır.⁴⁹ Maliki'nin IKBY ile anlaşmaya varması ve bazı taleplerinden geri adım atarak Kürtlerin isteklerini kabul etmesi, Sünnilerle yaşadığı siyasi gerginlikten kurtulmak için yeni bir ittifak arama girişimi olarak yorumlanabilir. Zira ülke genelinde gittikçe otoriterleşmekle suçlanan Maliki'nin, 2014 yılında yapılması planlanan genel seçimler öncesi bu algıyı kırmak ve Irak'taki tüm etnik ve dini grupları kapsayıcı bir yönetim anlayışına sahip olduğunu göstermek için bu tarz siyasi manevralara ihtiyacı vardır. Ancak bu durumdan Maliki kadar Kürt yönetiminin de fayda sağladığını söyleyebiliriz. Bu anlaşma ile Mesut Barzani Maliki yönetimine geri adım attığı izlenimi vermiş ve 21 Eylülde yapılacak IKBY Seçimleri için elini daha da güçlendirmiştir.

İkili ilişkilerin yumuşaması sadece anlaşmanın imzalanması ile sınırlı kalmamıştır. Merkezi hükümetin Başbakanı Nuri el-Maliki 9 Haziranda Erbil'i ziyaret etmiş, IKBY Başkanı Mesut Barzani ile bir toplantı gerçek-

* Enfal Operasyonu, 1980'lerin sonunda Saddam Hüseyin tarafından sistemli bir şekilde Kürtleri sindirmek için yapılmış olan ve adını Kur'an'daki Enfal suresinden alan bir operasyondur. Kimyasal silahların da kullanıldığı bu hareket sonucu 150.000'den fazla Kürt kökenli Iraklı'nın öldürüldüğü belirtilmektedir.

leştirmiş ve Erbil’de ilk kez toplanan Bakanlar Kurulu toplantısına başkanlık etmiştir.⁵⁰ Maliki’nin son Erbil ziyaretinin Erbil Anlaşması çerçevesinde 2010 yılında gerçekleştiği⁵¹ düşünüldüğünde bu ziyaretin önemi daha iyi anlaşılabilir. Bağdat ile ilişkileri yumuşatma aşamasına getiren Barzani, 30 Haziranda IKBY iç siyaseti açısından tartışmalı bir hamle yaparak Başkanlık süresini iki yıllığına uzatmıştır.⁵² Bu karar muhalif kesimin tepkilerine neden olmuştur. Mesut Barzani bu tartışmalı ortamda hem gündemi değiştirmek hem de seçimler öncesi elini daha da kuvvetlendirmek adına -Maliki’nin IKBY ziyaretine karşılık olarak- 7 Temmuzda Bağdat’ı ziyaret etmiştir.⁵³ Maliki’nin Erbil’i en son 2010 yılında ziyaret etmesi gibi Barzani de Bağdat’a son ziyaretini 2010 yılında gerçekleştirmişti. Ziyaretin ardından gerçekleşen basın toplantısında Barzani, Merkezi hükümet ile aralarında çözülemeyecek sorunlar olmadığını ve farklı yaklaşımlardan kaynaklanan bu sorunların anayasaya göre çözümlenebileceğini söylemiştir.⁵⁴

IKBY ve Bağdat yönetimleri arasında karşılıklı yapılan bu ziyaretler Irak’ın siyasi istikrarsızlığının sebep olduğu güvenlik sorunlarını çözmek konusunda başlarda olumlu bir hava oluştursa da sonuç istenildiği gibi olmamıştır. Irak’ta sıklıkla görülen krizlerin çözümlerinin kısa süreli olması durumu burada da kendini göstermiştir. Petrolün ihracı, petrolden elde edilecek gelirin dağılımı ve bütçe konusunda nihai anlaşmaya varamayan taraflar yıl sonuna gelindiğinde tekrar birbirlerini eleştirmeye başlamış ve siyasi ortam tekrar gerginleşmiştir. Kürtler ve Şiiiler arasında arabulucu rolünü üstlenen ABD’nin 2011 Aralık ayı itibariyle ülkeden askeri olarak çekilmiş olması da anlaşmazlıkların kolay çözülmesini engellemektedir.

Ekonomi

Irak, işgal edildiği yıl olan 2003’e göre iyileşmeler göstermesine rağmen ekonomik olarak halen güçsüz ve kırılgan bir yapıya sahiptir. ABD’nin askerlerini 2011 yılında çekmesine rağmen ülke çatışmalardan bir türlü kurtulamamış ve bu durum da Irak ekonomisine ait güvenilir veri elde etme imkanını zora sokmuştur. Irak ekonomisine ilişkin verilen bilgilerdeki farklılık* da bu durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Yıllardır petrole dayalı bir gelişme gösteren Irak ekonomisi 2013 yılında da bu durumu sürdürmüştü ve petrolden elde ettiği gelire bağlı olarak %4,2 oranında büyümüştür. 229,3 milyar dolarlık bir

* Birçok kaynak Irak ekonomisine ilişkin çok farklı rakamlar vermektedir. CIA Factbook Irak’ın 239 milyar dolar GSMH’ya sahip olduğunu ve bir önceki yıla karşılaştırıldığında %4,2 oranında büyüdüğünü belirtmektedir. Ayrıca kişi başına düşen gelirin 7.100 dolar, ihracatın 93 ithalatın ise 65 milyar dolar olduğunu belirtmektedir. Diğer yandan CIA Factbook’un 2012 yılına ait verileri yıl içerisinde birçok kez değiştirilmiştir. Dünya Bankası ise 228 milyar dolar GSMH, 91 milyar dolar ihracat 65 milyar dolar ithalatın yapıldığını ve kişi başına düşen milli gelirin ise 5.870 dolar olduğunu belirtmektedir. Bkz: Data-Iraq, <http://data.worldbank.org/country/iraq>; Türkiye Ekonomi Bakanlığı verilerine göre ise 179,4 milyar dolarlık GSMH, 93 milyar dolarlık ihracat, 65 milyar dolarlık ithalat gerçekleştirilirken kişi başına düşen milli gelir 5.304 ve ekonomik büyümesi %8,2 olmuştur. Bkz: T.C. Ekonomi Bakanlığı, Irak Cumhuriyet, 2013. S.3-4.

GSMH'ya ulaşan Irak, 92,6 milyar dolar ihracat, 65 milyar dolarlık da ithalat gerçekleştirmiştir.⁵⁵ Kişi başına düşen GSMH ise 5.870 dolara ulaşmıştır.⁵⁶

Diğer yandan 2013 yılı için 3,3 milyon varillik bir üretimin planlanmasına rağmen⁵⁷ zaman zaman yaşanan kötü hava koşulları, ülkenin kuzeyindeki petrol boru hatlarına düzenlenen sabotajlar ve Basra'daki ana ihracat terminalinde devam eden çalışmaların tamamlanamamış olmasından dolayı bu hedef tutturulamamış, aksine yıl ortalarında üretimde önemli bir oranda düşüş gerçekleşmiştir.⁵⁸ 2013 Ekim ayı itibarıyla Basra'daki çalışmaların tamamlanmasının ardından terminaldeki dört adet ham petrol yükleme rıhtımı tam kapasiteyle devreye girmiştir.⁵⁹ Böylelikle Aralık ayındaki günlük petrol üretimi ortalaması 3 milyon varilin üstüne çıkmıştır.⁶⁰ 2013 yılı genelinde ise Irak Ulusal Petrol Satış Şirketi (SOMO)'ya göre Irak günlük 2 milyon 423 bin toplamda ise 872 milyon 364 bin varil petrol ihraç etmiş ve 89 milyar 211 milyon dolarlık bir gelir elde etmiştir.⁶¹ Bu durumda 2014 yılı içerisinde petrol boru hatlarına saldırılar ve sabotajlar gerçekleşmezse günlük ortalama 3,5-4 milyon varil petrol üretimi gerçekleşmesi muhtemel gözükmektedir. Irak'ın 2017 yılı için koymuş olduğu günlük 9-10 milyon varillik petrol üretme hedefi her ne kadar çok iyimser bir rakam gibi gözükse de Irak'ın ham petrol rezervlerine sahip olma bakımından dünyanın en büyük dördüncü⁶², petrol ihracatı açısından en büyük üçüncü⁶³ ülkesi olduğunu hesaba kattığımızda bu hedefine ulaşmasının mümkün olabileceğini söyleyebiliriz. Ancak bunun için Irak'ın iç siyasi sorunlarını çözmesi ve istikrarlı bir ülke olması gerekmektedir.

Irak'ın petrol ihracatını arttırmasını sağlayacak en önemli güzergahlardan biri kuşkusuz kuzey komşusu Türkiye üzerinden Avrupa'ya açılan yoldur. Kuzey Irak yönetiminin sahip olduğu petroleri Türkiye yoluyla dünyaya ulaştırma isteğinin Bağdat yönetimi ile krize sebep olması ve bu hatta sık sık sabotajlar yapılması nedeniyle bu güzergah henüz tam kapasite ile kullanılmamaktadır. Irak'tan Türkiye'ye petrolün sevkiyatının yapıldığı Kerkük Yumurtalık Petrol Boru Hattı, IKBY ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişmesi ve buna bağlı olarak yeni bir hattın bağlanmasının planlanması üzerine yeniden tam kapasite olarak kullanılabilir. Ancak Ankara ile Erbil arasındaki bağların kuvvetlenmesi ve stratejik bir alan/sektör olan enerji konusunu kapsaması, Bağdat yönetimi ile Ankara arasındaki ilişkilerin de oldukça gerginleşmesine neden olmuştur. IKBY ile Türkiye arasındaki petrolün uluslararası pazarlara satılması ve buradan elde edilecek olan gelirin Irak'taki taraflara dağıtılması konusundaki anlaşmaya Bağdat yönetimi henüz olumlu bir cevap vermemiştir. Türkiye, IKBY ve Bağdat arasında orta yolu bulmak için yapılan görüşmeler/pazarlıklar sonuçsuz kalmıştır. Ancak IKBY ile Bağdat merkezi yönetimi arasında anlaşma sağlanamamasına rağmen IKBY Türkiye'ye petrol akışını 2013 sonlarından itibaren başlatmış fakat satış gerçekleşmemiştir.⁶⁴ Türkiye'ye aktılan petrol depolanmakta ve IKBY ile Bağdat arasında anlaşma sağlandığı zaman satışa çıkarılacak biçimde hazır bekletilmektedir.⁶⁵ Maliki ve Barzani'nin anlaşamadıkları ana nokta satılan petrolün parasının nereye aktarılacağıdır. Bağdat paranın kendi bünyesinde toplanmasını ve

IKBY'nin payına düşen %17'lik miktarı kendilerinin vermesi fikrini savunurken IKBY ise paranın merkezi hükümette toplanmasına karşı çıkmaktadır.

Petrol gelirlerindeki artışa rağmen sanayi ve tarımda istenen gelişmeler kaydedilememiştir. Petrole alternatif arayışları devam etmesine karşılık siyasi istikrarsızlık ve bunun sebep olduğu güvenlik sorunları da bu arayışları sonuçsuz bırakmıştır. Devletin gelirlerini çeşitlendirme kapsamında Başbakan Yardımcısı ve Enerjiden Sorumlu Bakan Hüseyin el-Şehristani Eylül ayında beş yıllık kalkınma planını açıklayarak petrol dışındaki yatırımlara da önem verileceğini belirtmiştir. Irak bu plan çerçevesinde ekonomisini çeşitlendirerek petrol üretiminin yanı sıra diğer sanayi dallarını da geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu plana göre 2017 yılına kadar inşaat, tarım, eğitim, ulaştırma ve enerji olmak üzere beş farklı sektöre 357 milyar dolarlık yatırım yapılacaktır. Bu yatırım için gerekli olan paranın %79'u devletten, geri kalan kısmı ise özel sektörden karşılanacaktır.⁶⁶ Devlet gelirlerinin %90'dan fazlasının petrol satışından kaynaklandığını hesaba kattığımızda bu yatırımlar için gerekli olan paranın büyük kısmının petrol gelirlerinden karşılanacağını söyleyebiliriz. Sadece bu durum dahi Irak ekonomisinin petrole ne kadar bağımlı olduğunu göstermektedir.

Güvenlik Krizi ve Irak-Şam İslam Devleti'nin Artan Etkisi

2013, Irak için şiddetin giderek tırmandığı bir yıl olmuştur. Şiddetin artmasında kısaca Irak el-Kaidesi olarak bilinen Irak İslam Devleti (İİD) başrol oynamıştır. Sünnilerin hükümeti protesto eden gösterilerinin Irak güvenlik güçleri tarafından şiddet kullanılarak bastırılması sonucu yükselen Sünni öfkeyi fırsat bilen İİD, halk tabanında desteğini artırmaya başlamıştır. Bir diğer önemli etken ise Suriye'de yaşanan iç savaşın Anbar (Irak) – Deyr ez-Zor (Suriye) sınırının kontrol edilmesini neredeyse imkansız hale getirmesi sonucu Suriye'de savaşan İİD militanlarının yeri geldiğinde Irak'a girerek eylem yapma imkanı bulmasıdır.

Suriye'de etkinliğini önemli ölçüde artıran İİD, örgütün sınırlarını Suriye'yi kapsayacak şekilde genişlettiğini açıklamış ve Nisan ayında ismini Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD) olarak değiştirmiştir.⁶⁷ Bu açıklamanın ardından da Irak içindeki saldırılar artmış ve her ay yaklaşık bin insan ölmeye başlamıştır. İŞİD'in gerçekleştirdiği eylemler; intihar saldırıları, bomba yüklü araçlarla düzenlenen saldırılar, silahlı çatışmalar ve hapisane baskınları olarak sıralanabilir. Bu saldırıların hedefinde ise genelde Şiiiler yer almakla birlikte Hristiyanlar, Kürtler ve Sahva olarak nitelenen Sünniler de yer almaktadır.

Tablo 1: 2013 Yılında Irak İçerisinde Büyük Çaplı Ölümlere Sebepiyet Veren Saldırıları

Tarih	Ölü Sayısı	Tarih	Ölü Sayısı
23 Ocak	42	3 Eylül	60
3-4 Şubat	58	21 Eylül	107
19 Mart	56	5 Ekim	73
15 Nisan	75	17 Ekim	51
23-26 Nisan	300	20 Ekim	50
20 Mayıs	95	27 Ekim	66
27 Mayıs	70	14 Kasım	67
11 Haziran	70	3 Aralık	76
21 Temmuz	65	8 Aralık	45
11 Ağustos	74	16 Aralık	82
28 Ağustos	98		

Kaynak: www.iraq2013.rt.com/en.html ve original.antiwar.com sitesindeki bilgiler derlenerek oluşturulmuştur.

Irak içerisindeki saldırıların artmasının yanında bu saldırıları kimin gerçekleştirdiğini tespit etmek çoğu zaman zor olmaktadır. El-Kaide ideolojisine yakın internet üzerindeki forum sitelerinde bazı saldırıların ardından sorumluluğu üstlenme mesajları yayınlanırken bazı saldırılardan sonra ise haber sitelerinde İŞİD'in sorumlu tutulmasına rağmen sorumluluk söz konusu örgüt tarafından üstlenilmemiştir. Dolayısıyla saldırıların İŞİD tarafından yapıldığı iddialarının kesin doğru ve yanlış olduğunu söylemek mümkün olmamaktadır. Ancak bir gerçek vardır ki Irak'ta 2013 yılı içerisinde birçok kanlı eylem gerçekleştirilmiş ve bu saldırılarda çok sayıda Iraklı vatandaş hayatını kaybetmiştir. Aşağıdaki tabloda Irak'ta meydana gelen önemli saldırılar gösterilmiştir.

Yılın son dönemlerinde artan güvenlik krizinden Türkmenler de olumsuz etkilenmiştir. Üst düzey Türkmen siyasetçilere saldırılar düzenlenmiştir. Haziran ayında Irak Türkmen Cephesi (ITC) Başkan Yardımcısı Ali Haşim Muhtaroglu'nun bombalı saldırı sonrasında hayatını kaybetmesinin⁶⁸ ardından aralık ayında da ITC Başkanı Erşat Salihi'nin konvoyuna saldırı düzenlenmiştir.⁶⁹ Salihi bu saldırıdan yara almadan kurtulmuştur. Türkmenlere karşı ve Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde yapılan saldırılar, İŞİD'in ülke genelinde bir kaos ortamı oluşturmaya yönelik faaliyetlerinin bir parçası olarak görülebilir. Zira 4-5 Aralık tarihlerinde İŞİD militanları Kerkük'te önce polis istihbarat binasına daha sonra da bir alışveriş merkezine saldırması bunun bir göstergesi niteliğindedir.⁷⁰ Hakimiyet alanını genişletme amacıyla Kerkük'e saldırılarını arttıran İŞİD'in bu girişimi uzun saatler süren çatışmalara neden olmuştur. Çatışmaların televizyona yansması sonrası hem İŞİD tehlikesinin büyüklüğü hem de Irak güvenlik güçlerinin müdahale etmedeki yetersizliği halk nazarında büyük endişelere ve eleştirilere sebep olmuştur.

İŞİD'in, operasyonel manevra kabiliyetinin ne kadar üst seviyeye ulaştığını kanıtlarcasına Ebu Gureyb ve Taci hapishanelerine düzenlediği eş zamanlı

baskınlar, 2013 yılı içerisindeki en önemli olaylardan birisidir. Özelde el-Kaide genelde Iraklı Sünnilerin psikolojisi üzerinde büyük etkiye sahip bu hapishanelerde ABD işgalinden sonra tutuklanan mahkumlara yapılan işkenceler hala zihinlerdeki canlılığını korumaktadır. Aslında Irak hapishanelerine düzenlenen saldırılar, 2012 yılında IŞİD (o dönemki adıyla Irak İslam Devleti) lideri Ebu Bekir el-Bağdadi tarafından ilan edilen “Duvarları Yıkma Harekati”⁷¹ ile başlamış ve hapishanelerdeki mahkumların kurtarılması hedefi açık bir şekilde belirtilmiştir.⁷² Bu kapsamda 28 Eylül 2012’de Selahaddin vilayetindeki Tikrit Tesfirat hapishanesine düzenlenen saldırı ile 100’e yakın mahkum kaçırılmıştır.⁷³ İlan edilen hareketin son aşaması olarak 21 Temmuz 2013 tarihinde Ebu Gureyb ve Tacî hapishanelerine baskınlar düzenlenmiştir.⁷⁴

Ebu Gureyb baskınında 10’dan fazla bomba yüklü araç patlatılmış, 100’den fazla roketatar ve havan topu saldırısı ile hapishane kuşatılmış ve intihar bombacıları kullanılarak çok şiddetli bir saldırı gerçekleştirilmiştir.⁷⁵ Saldırı sonrasında el-Kaide’ye yakın kaynaklar tarafından 100’den fazla güvenlik görevlisinin öldüğü söylene de Iraklı yetkililer tarafından açıklanan rakama göre hayatını kaybeden güvenlik mensubu sayısı 25’tir ve 21 mahkum ile 10 IŞİD militanı da güvenlik güçleri tarafından öldürülmüştür.⁷⁶ Bu saldırının ardından terör suçlaması ile hüküm giymiş 500’den fazla insan kaçarak IŞİD saflarına katılmıştır.⁷⁷ Diğer yandan Tacî Hapishanesi’ne düzenlenen saldırı beklenen sonucu vermemiştir. Yoğun çatışmaların ardından 16 asker ve 6 militan hayatını kaybetmiş fakat bu hapishanedeki hiçbir mahkum kaçmayı başaramamıştır.⁷⁸ Bu saldırıların ardından IŞİD tarafından yapılan açıklama ile saldırı üstlenilmiştir. Açıklama ile aylar süren hazırlık sürecinden sonra iki hapishaneye yapılan baskınla Ebu Bekir el-Bağdadi’nin “Duvarları Yıkma Harekati” kapsamında Safevi’ Hükümeti’nin mahkum ettiği mücahitlerin kurtarılmasının amaçlandığı söylenmiştir.⁷⁹

Irak el-Kaidesi’nin eylemlerindeki artışın ve Irak’ta yaşanan güvenlik sorunlarının nedenleri şu şekilde sıralanabilir. Birinci sebep, 2011 yılında ABD güçlerinin Irak’tan askeri olarak çekilmesi, Irak’ın istihbarat ve askeri gücü açısından yetersizliğini ortaya çıkarmış ve Irak güvenlik güçlerinin IŞİD’in faaliyetlerini engellemede tek başına hareket etmesini zorlaştırmıştır. İkincisi, Şii Başbakan Maliki’nin Sünniler üzerinde baskıcı politikalar izlemesi Sünni halk tabanında öfkelere sebep olmuş ve bu öfkeler büyük çaplı protesto gösterileri olarak kendini göstermiştir. Özellikle Sünniler tarafından “Maliki’nin Ordusu” olarak adlandırılan Irak güvenlik güçlerinin göstericilere sert müdahale etmesi çatışmalara sebep olmuş ve 2013 yılı içerisinde gerek Sünni aşiretlerin gerekse IŞİD’in Irak Ordusu ile çatışmaları zirveye çıkmıştır. Üçüncüsü, Suriye iç savaşı ile birlikte Irak-Suriye sınır hattındaki bölgelerde oluşan güvenliğin boşluğu ve bölgesel düzeyde Sünni-Şii anlaşmaz-

* Safevi kelimesi ile anlatılmak istedikleri 16 ila 18inci yüzyıllar arasında İran’da hüküm süren Şii Safevi İmparatorluğu’dur. El-Kaide örgütü Irak Hükümeti’ni İran’ın güdümünde görmektedir ve Şii olmalarından ötürü öldürülmeleri gerekmektedir.

lığının giderek şiddetlenmesi Irak'ta da mezhep temelli tartışmaları ve çatışmaları beraberinde getirmiştir. Sonuncusu ise, Ebu Gureyb Hapishanesi'ne düzenlenen baskınla el-Kaide'ye mensup 500'den fazla mahkum kaçırılarak tekrar sahaya döndürülmüş ve bu da IŞİD'in askeri gücünü artırmıştır.

Sonuç olarak söylemek gerekirse 2013 yılı, Irak için şiddetin iç savaş yıllarından sonra zirveye çıktığı bir dönem olmuştur. Bütün Irak toprakları saldırılardan etkilenmiş ve yaklaşık 9.000 insan hayatını kaybetmiştir. Saldırıların neticesinde 2812 kişinin hayatını kaybettiği 2012 yılıyla karşılaştırıldığında 2013 yılında öldürülen insan sayısında %310'luk bir artışın olduğu görülecektir. Bu bağlamda 2012 yılında ayda ortalama 7 intihar saldırısı düzenlenirken 2013'te bu rakamın 35'e yükselmesi de ölüm oranındaki bu artışın nedenini ortaya koymaktadır.⁸⁰

Dış Politika

ABD ile İlişkiler: Terörle Mücadelede Destek Arayışı

2003 yılında işgal ettiği topraklardan 2011 Aralık ayı sonunda çekilmesine rağmen ABD, Irak'ın İran'la yakınlaşmasını ve Suriye ile İran arasında bir köprü ya da adeta bir ara bağlantı vazifesi görmesini istememektedir. ABD Başkanı Barack Obama'nın Ortadoğu coğrafyasından tamamen çekilmediklerini, aksine müttefiklerini gerektiği durumlarda koruyacaklarını açıklaması⁸¹ da aslında Irak'ın kendi haline bırakılmayacağını ortaya koymaktaydı. Bu görüşün ilk uygulaması ABD Dışişleri Bakanı John Kerry'nin Mart 2013'te Bağdat'a yaptığı ziyarette görülmüştür. Kerry, İran uçaklarının Irak hava sahasını kullanarak Suriye'ye silah yardımıyla bulunmasının önlenmesi gerektiğini belirtmiştir. ABD'nin Suriye Büyükelçisi Robert Ford da Beşşar Esad'ın en büyük desteği İran yönetiminden aldığı ve bu yardımlar sayesinde ayakta durabildiğini belirterek Kerry'nin düşüncelerini desteklemiştir.⁸² Fakat Maliki ile Kerry arasında gerçekleşen görüşmenin ardından atılan adımlar Washington yönetimini tatmin etmekten uzak kalmıştır. Çünkü Irak iç siyasi dengeleri ve yapısı Bağdat yönetiminin Tahran'ı tam olarak karşısına alacak bir duruma müsaade etmemektedir. Zira Tahran yönetiminin Bağdat üzerindeki nüfuzu ABD'ninkinden daha fazla olduğu söylenebilir. Buna bir de Barack Obama'nın Ortadoğu bölgesini kapsayan ziyaretine Irak'ı dahil etmemesi ve Irak'ta meydana gelen patlamaların ve ölümlerin Obama'nın gündemine gelmemesinin Irak tarafında oluşturmuş olduğu hayal kırıklığı da eklendiğinde Bağdat yönetiminin Kerry'nin isteklerine ilk anda cevap vermesinin pek mümkün görülmediği anlaşılabilecektir.

Ancak Maliki yönetimi iktidardaki pozisyonunu sürdürmek, ülke içerisindeki istikrarı sağlamak, dışarıya karşı daha güçlü bir pozisyonda elde etmek ve ekonomik, askeri ve teknolojik olarak ülkesini geliştirmek için Washington yönetiminin desteğine ihtiyaç duyduğunun da farkındadır. Bundan dolayı ABD ile ilişkilerin bozulmasına ya da Obama yönetiminin Maliki karşıtı bir tavır içerisine bürünmesini istememektedir. Bu doğrultuda Maliki'nin 29

Martta Suriye’de çatışan taraflara silah taşınmaması için Suriye’ye giden uçak ve turların aranacağını söylemesinin ardından Irak, sadece 8, 9 ve 11 Nisan’da üç kez İran uçaklarını Bağdat havalimanına inmeye zorlamış ve aramıştır.⁸³ Fakat bu arama neticesinde uçakta sadece insani yardım malzemelerinin olduğu tespit edilmiştir.

Bağdat ile Washington arasındaki görüş farklılıkları Nuri el-Maliki’nin Ekim 2013’te ABD’ye gerçekleştirmiş olduğu ziyarette de kendisini hissettirmiştir. Özellikle Maliki’nin ABD’den daha fazla askeri yardım alma noktasındaki girişimlerinin başarısız olması bu farklılıkların bir tezahürü olduğu söylenebilir. Zira Obama yönetiminin, Maliki hükümetini el-Kaide’ye karşı yaptığı mücadeleyi genişleteceğini açıklamasından dolayı tebrik ederken askeri yardımların artırılmasına yönelik talepleri karşısında çekimser kalması iki yönetim arasındaki görüş ayrılıklarının olduğunu göstermektedir. Ayrıca ABD’li Senatörlerden de Maliki’ye yönelik ciddi eleştiriler gelmiştir. Örneğin Senato Dış ilişkiler Komitesi Başkanı Robert Menendez Maliki ile görüşmesinden sonra hayal kırıklığı yaşadığını ayrıca Irak içerisindeki çatışma ortamında Maliki’nin ayrıştırmacı politikalarının da payı olduğunu vurgulamıştır.⁸⁴

Maliki’nin ABD ziyaretinin bir diğer nedeni de 2014 yılı içerisinde yapılacak olan seçimlerde kendisine destek arayışı içerisinde olmasıdır. 2010 yılında yapılan seçimlerden birinci parti olarak çıkamamasına rağmen iktidara gelen Maliki, her ne kadar karşısındaki siyasi bloklar parçalanmış durumda olsalar da Şii Sadr grubunun kendisine destek vermeyeceğini açıklamasından dolayı gelecek seçimlerde iktidarı kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bundan dolayı ABD’nin ve en yakın müttefiki olan İran’ın desteğini arkasına almaya çalışmaktadır. Obama yönetimiyle birçok konuda aynı düşünceleri paylaşmasa ve Exxon Mobile’in Kuzey Irak’taki faaliyetleri gibi birtakım konularda ihtilaf yaşasa da Maliki seçim öncesinde Washington yönetimini karşısına almak istememektedir. Aynı şekilde İran’da Ahmedinejad’dan sonra iktidara gelen Hasan Ruhani’yle de ilişkilerini sıcak tutmaya gayret göstermektedir. Konuyla ilgili olarak açıklama yapan Mukteda es-Sadr da, Maliki’nin ABD ve İran ziyaretlerini iktidarını koruma kaygısına bağlamaktadır.⁸⁵

Siyasi alanda beklenen ölçüde gelişmeyen ikili ilişkiler askeri ve ekonomik alanda nispeten daha iyi bir durumdadır. Bağdat yönetimi el-Kaide’ye karşı verdiği mücadelede talep ettiği tüm silahları ve askeri araçları Washington’dan elde edemese de güvenliğinin ve askeri ihtiyacının çok büyük bir kısmını hala ABD’den tedarik etmektedir. Bu çerçevede 2012 yılından itibaren ABD yönetimi terörizmle mücadelede ve petrol sahalarının korunmasında etkin olarak kullanılabilen 27 adet IA-407 helikopterini ve 12 adet P-301 devriye botunu Irak’a teslim etmiştir. Ayrıca Temmuz 2013’te ilk kez ABD-İrak Ortak Askeri Komitesi ABD’nin Florida eyaletinde toplanmıştır. Bu toplantıda iki ülke arasında 2012 yılında Irak’ın sınır güvenliği, askeri strateji ve Irak Güvenlik Kuvvetlerinin geliştirilmesi gibi bir dizi askeri ve güvenlik konularını içeren konulara ilişkin imzalanan Mutabakat Zaptı ele alınmıştır.

Buna ilaveten ABD ile Irak yönetimleri Ocak 2013'te petrol üretimi ve ihrac edilmesi noktasında işbirliğine gitme kararı almış, Mart 2013'te ise ABD-İrak işbirliğinin önceliklerini belirleyen Enerji Altyapısının Güvenliği için Çalışma Planı'nı geliştirmişlerdir. Enerjinin yanında bir de sivil havacılık alanında Irak Havayolları ile Boeing firması arasında 5 milyar dolarlık bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre de 2013-2017 yılları arasında 41 adet uçağın Boeing tarafından Irak'a teslim edilmesine karar verilmiştir.⁸⁶ Enerjiden sivil havacılığa kadar birçok alanda işbirliğinin geliştirilmeye çalışılması iki ülke arasındaki ticaret rakamlarına yansımış ve 2013 yılı itibarıyla iki ülke arasında 15,3 milyar dolarlık bir ticaret hacmi oluşmuştur. Bu rakamın 2,026 milyar dolarını ABD'nin Irak'a yapmış olduğu ihracat oluştururken 13,3 milyar dolarını ise Irak'ın ABD'ye yapmış olduğu ihracat oluşturmuştur. 2012 yılında ise ABD yine 2,056 milyar dolarlık bir ihracat gerçekleştirmişken Irak'ın ihracatı ise 19,265 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir.⁸⁷ Irak tarafından yapılan bu ihracatın bir yılda yaklaşık olarak 6-7 milyar dolar civarında düşüş göstermesi Irak içerisinde 2013 yılında yaşanan ve 2012 yılıyla karşılaştırıldığında %300-400'lük bir artış gösteren şiddet olaylarından ve bombalı eylemlerden kaynaklandığı söylenebilir. Ancak bu düşüğe rağmen ABD hala Irak'ın ihracatında önemli bir yer tutmaya devam etmektedir ve Irak içerisinde istikrarın hakim olmasıyla birlikte bu ihracat hızlı bir şekilde yukarıya doğru çekilebilecektir.

Ulusal Güvenlik ve Güçlü Bir Ordu Kurma Çalışmaları

Bağdat yönetimi, 2013 yılı dış politikasının önemli bir ayağını ulusal ordunun güçlendirilmesi için silah ve çeşitli askeri ekipman tedariki üzerine oturtmuştur. 350.000 civarında olan asker sayısı ile hava gücü ve mekanize birlikleri açısından kendisini hem iç hem de dış tehditlere karşı tam olarak koruyamayacak durumda olan Bağdat yönetimi, bu dezavantajın üstesinden gelmek adına yoğun bir çaba sarf etmektedir.⁸⁸ Böyle bir faaliyetin içerisine girilmesi aynı zamanda silah endüstrisine sahip büyük güçlerle de yakın bir işbirliği anlamına gelmektedir.

Bu yöndeki adımlarını Irak geçmiş yıllarda atmaya başlamış ve milyarlarca dolarlık askeri anlaşmalar yapmıştı. Bunların başında ABD ile 18 milyar dolar civarında yapılan anlaşma gelmektedir. Halen tedarik aşaması devam eden anlaşmaya göre Irak tarafına 36 F-16 savaş uçağı, 25 Bell atak helikopteri, Lockheed Martin firması tarafından üretilen ve helikopterlerden atılabilen lazer güdümlü AGM-114 Hellfire füzeleri, 6 adet C-130 nakliye uçağı, 140 modernize edilmiş M1A1 Abrams tankı ve 160 adet güvenlik amaçlı zırhlı aracın teslim edilmesi öngörülmüştür. Ayrıca askeri eğitim anlaşmalarının da dahil olduğu birçok protokol bu işbirliği içerisine dahil edilmiştir. 2013 yılı itibarıyla 3 adet C-130 nakliye uçağının teslimatı yapılmıştır. Fakat savaş uçaklarının ve tankların teslimatı ertelenmeye devam etmektedir.⁸⁹

Bağdat yönetimi hem savunmasını güçlendirmek hem de askeri teknolojide tek bir ülkeye bağımlı kalmamak için ABD'nin yanı sıra farklı ülkelerle de anlaşmalar yapmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Maliki hükümeti Rusya ile 2012 yılının sonlarına doğru yapmış olduğu ancak daha sonra ülke içerisinde gelen tepkiler ve silaha ayrılacak bütçenin farklı alanlarda kullanılmasına yönelik eleştiriler gibi birçok nedenden dolayı ertelemek zorunda kaldığı 4,2 milyar dolarlık silah anlaşmasını Nisan 2013'te yenilemiştir. Bu anlaşmaya göre de 30 adet Mİ-28 saldırı helikopteri ve 42 adet Pantzir Zenit-S1 kısa ve orta menzilli hava savunma füzesinin alınması öngörülmüştür. Ayrıca Irak yönetiminin Mikovan MİG-29 savaş uçaklarıyla da ilgilendikleri ifade edilmiştir. Bu anlaşma çerçevesinde ilk teslimat ise Kasım 2013'te gerçekleştirilmiştir.⁹⁰

Kaynak çeşitliliği açısından Bağdat yönetimi Çek Cumhuriyeti'yle de 1 milyar dolarlık temel eğitim ve hafif taarruz uçağı alımı anlaşması imzalamış, ancak Washington yönetiminin baskıları sonucu bu anlaşmayı yürürlüğe koymamıştı. Fakat Maliki yaptığı açıklamada 2014 yılı sonuna kadar bu anlaşmanın şartlarının hayata geçirileceğini ifade etmiştir. Böylelikle ABD'ye olan bağımlılığı bir nebze de olsa azaltabilmeyi hedeflemiştir. Buna ilaveten Maliki yönetimi Güney Kore ile de Aralık 2013'te 1,1 milyar dolarlık çok amaçlı savaş uçağı alımı konusunda anlaşmalarını açıklamıştır.⁹¹

Kuveyt ile İlişkiler: Birleşmiş Milletler “Yaptırımlarından”

Yeni “Yatırımlara”

2 Ağustos 1990 tarihinde Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi üzerine harekete geçen Birleşmiş Milletler (BM), ABD'nin önderliğinde Irak'a karşı bir operasyon başlatmıştı. Irak'ın saldırısından sadece 4 gün sonra Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) 6 Ağustos 1990 tarihinde Irak'a karşı birtakım yaptırım kararları almıştı. Bu yaptırımların bir parçası olan ambargolar 2003 yılındaki Irak savaşından sonra 1483 sayılı BMGK kararıyla kaldırılmıştı.⁹² Ancak Irak ile Kuveyt arasındaki 1990 yılından kaynaklanan sorunlar nedeniyle uygulanmakta olan yaptırımlar devam etmiştir. Maliki yönetiminin ve Kuveyt Emiri'nin ılımlı politikaları neticesinde ikili ilişkilerin yumuşamasına paralel olarak BMGK, 22 Mayıs 2013 tarihinde almış olduğu kararla Irak ile Kuveyt arasındaki ilişkilerin eskisi gibi olmadığını teyit etmiş ve Irak'a karşı BM Şartı'nın 7. Bölümü çerçevesinde uygulanmakta olan yaptırımları hafifletme kararı almıştır.⁹³

Bu yaptırımlara konu olan Kuveytliler ve bunların taşınmaz malları sorunu BM Antlaşmasının 7. Bölümü çerçevesinde ele alınmaktaydı. 7. Bölümüne göre BMGK, almış olduğu kararlara uyulmaması durumunda askeri müdahaleye varacak kadar birçok yaptırım uygulama hakkına sahipti. Mayıs 2013'te alınan kararla Irak ile Kuveyt arasındaki bu meselelerin BM Antlaşması'nın 6. Bölümü içerisinde ele alınmasına karar verilmiştir. Böylelikle anlaşmazlıkların daha barışçıl yollarla çözülmesinin hedeflendiği gösterilmiştir.⁹⁴

Körfez Savaşı'ndan kalan bir diğer önemli sorun da Kuveyt'in, savaş sırasında Saddam Hüseyin'in Kuveyt'e ait 10 ticari uçağa ve çok sayıda yedek parçaya el koymasından dolayı 1,2 milyar dolarlık bir tazminat istemesi, fakat Irak'ın bunu ödemeye yanaşmamasıydı. Ancak Maliki yönetimi son yıllardaki yumuşamaya bağlı olarak Kuveyt yönetimiyle bu konuda da 500 milyon dolar ödemek kaydıyla anlaşmaya varmış ve bu ödemeye 2012 yılında başlamıştır. 12 Haziran 2013 tarihinde Kuveyt Başbakanı Şeyh Cabir el-Mübarek el-Hamat el-Sabah'ın Bağdat ziyareti sırasında Irak Dışişleri Bakanı Hoşyar Zebari bu ödemelerin 2013 yılında da devam ettiğini ve 2015 yılı itibarıyla sonlandırılacağını belirtmiştir.⁹⁵ Bunun yanında Kuveyt yönetiminin uzun yıllardır tehlike algıladığı ve revizyonist bir politika takip etmesinden çekindiği Bağdat yönetiminin Nisan 2013'te Kuveyt'in sınırlarını tanıması da iki ülke arasındaki işbirliği olanaklarını artırmıştır. Bu atmosfer içerisinde gerçekleşen Kuveyt Başbakanının ziyareti de bir dizi anlaşma ve mutabakat zaptının imzalanmasıyla sonuçlanmıştır.⁹⁶

Siyasi sorunların çözülmesine bağlı olarak iki ülke arasındaki ekonomik hareketlilik artmıştır. Basra Körfezi'nde Kuveyt Büyük Mübarek Limanını inşa ederken Irak tarafı da Fav Limanını hayata geçirmek için yoğun bir çaba sarf etmektedir. Kuveyt tarafı liman inşaatında önemli mesafeler kat etmesine rağmen Irak tarafı ise oldukça maliyetli ve kapsamlı olan Fav Limanı'nı henüz bitirebilmiş ya da belirli bir ilerleme kaydedebilmiş değildir. Gerek limanın maliyetinin 6,1 milyar dolar olması gerekse de ihaleyi yüklenen Yunan firması Archirodon'dan kaynaklanan sıkıntılar projede önemli gecikmelere neden olmaktadır.⁹⁷ Ancak bu rekabete rağmen iki ülke, aralarındaki kara sularını belirleyen bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma ile aynı Körfez üzerinde birbirine çok yakın bir coğrafyada büyük limanlar inşa eden Irak ve Kuveyt Körfez Savaşı'ndan kalan sorunların üstesinden gelebildiklerini göstermektedirler.

İki ülke arasındaki yakınlaşmayı gösteren bu anlaşma Irak tarafında bir hayli eleştirilmiştir. 22 Ağustos'ta söz konusu kanun tasarısının Mecliste görüşülmesi sırasında 80 milletvekili bu tasarıya karşı çıkmış ve Irak'ın egemenliğinin kısıtlandığını iddia etmişlerdir. Özellikle bu anlaşmanın onaylanması durumunda Irak'ın Basra Körfezi'ndeki el-Fav yarımadasında daha dar bir alanda kısıtlanacağını ve bunun Irak'tan daha avantajlı bir konumda bulunan Kuveyt'in çıkarlarına hizmet edeceğini savunan milletvekilleri ve Irak Liman Yetkilileri söz konusu anlaşmaya karşı çıkmaktadırlar.⁹⁸ Fakat bu muhalefete rağmen Irak Parlamentosu tasarıyı onaylamış ve iki ülke arasında imzalanan anlaşmanın yürürlüğe girmesini sağlamıştır.

İran ile İlişkiler: Ekonomi ve İç Siyasette Artan İşbirliği

Uluslararası toplum tarafından tecrit edilmeye çalışılan Tahran yönetimi içinde bulunduğu darboğazdan kurtulmak için yakın komşularıyla ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Hatırlanacağı üzere 2012 yılı içerisinde Türkiye ile de yapmış olduğu altın ticaretiyle ekonomik yaptırımları delmeye çalışmış

ve bunda önemli mesafeler kat etmişti. Ancak 2012 sonlarına doğru ABD'nin tepkisi sonucu Türkiye ile yapılan bu ticaret askıya alınmıştı. Bu süreçte İran için bir diğer çıkış kapısı ise Irak olmuştur. Şii kökenli Nuri el-Maliki'nin iktidarda olması, Irak'ın birçok noktada İran'ın nüfuzu altına girmesine neden olmuştur. 2013 yılı içerisinde iki ülke arasında yapılan ziyaret trafiğinin ve buna bağlı olarak da imzalanan antlaşmaların artması bu yakınlaşmanın bir göstergesi olmuştur.

İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Salih ile Dışişleri Bakan Yardımcısı Hüseyin Emir Abdullah Mart ve Nisan aylarında ayrı ayrı Irak'ı ziyaret etmişlerdir. 8 Mart'ta Nəcəf kentine gelip buradaki din alimleriyle görüşen Salih, Tahran yönetiminin Irak'ın içişlerine karışmak gibi bir düşüncesi olmadığını belirtmiş ve ayrıca Bağdat yönetimiyle vizelerin kaldırılması noktasında ortak adım atabileceklerini beyan etmiştir.⁹⁹ Salih'den bir gün sonra İran Petrol Bakanı Rüstem Kasımi 9 kişilik bir delegasyonla Bağdat'a gelerek Maliki ile bir araya gelmiş ve petrol, doğalgaz, elektrik ve iki ülke arasında yapılması planlanan diğer projeler hakkında görüşmelerde bulunmuştur. Özellikle 2011 yılında İran, Irak ve Suriye arasında imzalanan ve Suriye'ye yıllık 20-25 milyar m³, Irak'a ise 25 milyar m³ doğalgaz transferini öngören antlaşmanın bitirilmesi noktasında somut adımlar da bu ziyaret sırasında atılmıştır. 1500 km uzunluğunda olması planlanan boru hattının İran tarafındaki 225 km'lik kısmının Temmuz ayına kadar bitirilmesi ve Irak'a gaz sevkiyatın başlamasına karar verilmiştir.¹⁰⁰

İran tarafından bir diğer ziyaret ise istihbarat kanadında gerçekleştirilmiştir. İran İstihbarat Başkanı Haydar Muslehi 1 Nisan'da Bağdat'ta Nuri el-Maliki, Irak İslam Yüksek Konseyi Başkanı Ammar el-Hekim ve Irak Parlamentosu Başkanı Usame Nuceyfi ile görüşmüştür. Özellikle güvenlik ve istihbarat alanlarında işbirliği imkanlarının masaya yatırıldığı toplantılarda iki ülke birimleri arasındaki bağlar daha da kuvvetlendirilmiştir.¹⁰¹ Ancak Irak ile İran arasındaki bu yakınlaşma ABD tarafından pek hoş karşılanmamıştır. Washington yönetimi özellikle Bağdat yönetiminin İran uçaklarının ve savaşçılarının Suriye'ye Irak hava sahasını ve topraklarını kullanarak geçmesini eleştirmekte ve Maliki hükümetinin yeterince tedbir almadığını ifade etmektedir. Fakat Maliki yönetimi de radarlarının İran uçaklarını tespit edebildiğini ancak bu uçaklara müdahale edebilecek askeri imkanlarının olmadığını açıklamaktadır. Bundan dolayı Washington yönetiminin kendilerine acilen savaş uçakları, hava savunma sistemleri ve Apache helikopterleri vermesi gerektiğini ifade etmektedirler. Ancak halen anlaşması imzalanmış ve kendilerine teslim edilmesi gereken F-16'ların bile teslim edilmediğini, dolayısıyla Irak hava sahasını kullanan uçaklara karşı bir caydırıcı güçlerinin olmadıklarını da belirtmişlerdir.¹⁰²

Diğer taraftan Tahran tarafından yapılan ziyaretlerin yanında Irak tarafından da 2013 yılı içerisinde İran'a bir dizi ziyaret gerçekleştirilmiştir. Başbakan Nuri el-Maliki, Irak İçişleri Bakanı Adnan el-Asadi ve bazı askeri ve sivil yetkililer İran'ı ziyaret ederek önemli anlaşmalara imza atmışlardır. Bu

anlaşmaların başında Irak Serbest Ticaret Bölgeleri Genel Direktörü Sabah Salih el-Kaisi'nin Şubat ayındaki İran ziyareti sırasında deniz ve demir yollarının geliştirilmesi ve petrol rafinerisinin kurulmasına ilişkin imzalanan anlaşma gelmektedir. Ayrıca Adnan el-Asadi'nin ziyareti sırasında ise iki ülke arasında yeni sınır kapılarının açılması, telekomünikasyon alanında işbirliği, polislerin eğitimi ve müdahale için gerekli ekipmanların temin edilmesi ve Deniz kuvvetleri arasında işbirliğini içeren kapsamlı bir mutabakat muhtırası hayata geçirilmiştir.¹⁰³

İki ülke arasındaki ziyaretlerin sonucusu ise Irak Başbakanı Maliki'nin Aralık 2013'teki Tahran ziyareti olmuştur. Bu ziyaret iki açıdan değerlendirilebilir. İlk olarak Hasan Ruhani'nin Haziran 2013'te cumhurbaşkanı seçilmesinden sonrasına denk gelmesinden dolayı bir tebrik ziyareti olarak değerlendirilebilir. İkinci olarak ise P5+1 ülkeleriyle İran'ın mutabakata varmalarından sonrasına gelmesinden dolayı İran'a karşı uygulanan yaptırımların kalkmasına ya da hafifletilmesine bağlı olarak Irak için bir fırsat şeklinde değerlendirilebilir. Zira Maliki, ziyareti sırasındaki temaslarında hem ikili ilişkileri gündeme getirmiş hem de Suriye krizine ilişkin nelerin yapılabileceğini tartışmıştır.¹⁰⁴

Diğer yandan Maliki'nin bu ziyareti gerek Irak ulusal medyasında gerekse uluslararası kamuoyunda Maliki'nin seçim yatırımı olarak değerlendirilmiştir. 2006 yılından beri birçok defa Tahran ziyareti gerçekleştirmesi, Şii kökenli olması ve dış politikasında Tahran'la benzer çizgilerde olması Maliki'nin, kendi siyasi geleceği için İran'ın desteğine ihtiyaç duyduğu düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Çünkü söz konusu ziyaret Maliki hükümetini oluşturan koalisyondaki ayrılığın arttığı, Mukteda es-Sadr liderliğindeki Sadr Hareketi ve Ammar el-Hekim'in liderliğini yaptığı Irak İslam Yüksek Konseyinin (İİYK) gelecek seçimlerde ayrı listelerle seçimlere gireceğini açıkladıkları bir dönemde gerçekleşmiştir. Sadr grubundan Javat el-Juburi konuyla ilgili olarak yaptığı açıklamada, Maliki'nin yakın zamanlar içerisinde önce ABD'ye ve daha sonra İran'a ziyaretler gerçekleştirmesinin şüpheyle yaklaşılması gereken adımlar olduğunu ve bölgesel sorunlarda her iki ülkeyle de işbirliği yapabildiğini göstererek yapılacak seçimlerde yerini garantilemeye çalıştığını belirtmiştir.¹⁰⁵ Benzer şekilde Mukteda es-Sadr da Maliki'yi eleştirerek Tahran yönetiminin artık Maliki'yi desteklemediğini ve Maliki'nin üçüncü dönemde görevden ayrılması gerektiğini belirtmiştir.¹⁰⁶

Siyasi yakınlaşmaya paralel şekilde İran yönetimi Irak üzerindeki ekonomik pozisyonunu da güçlendirmeye çalışmaktadır. Temmuz 2013'te nihayete erdirilen anlaşmayla İran yıllık 25 milyar m³ doğalgazı Irak'a vermeyi kabul etmiştir. Ekonomik yaptırımlar altında zor günler geçiren ve bu sınırlandırmalardan kurtulmanın yollarını arayan İran'ın bu ticaretten kazancı yılda yaklaşık olarak 3,5 milyar dolar olması beklenmektedir. Böylelikle hem Irak, elektrik santrallerinin yakıtını sağlamış olacak hem de İran, Irak'ta enerji sektöründe en önemli oyuncu haline gelecektir.¹⁰⁷

İki ülke arasındaki ticaret rakamları da söz konusu yakınlaşmayı ortaya koymaktadır. 2012 yılında 10,7 milyar olan dış ticaret hacmi 2013 yılında 12 milyar dolara çıkmıştır. İran'ın Bağdat Büyükelçiliği Ticaret Ataşesi Mahmud Bahzar bu ticaret rakamlarının 2017 yılında 20 milyar dolara çıkartılmasının hedeflendiğini ifade etmiştir. 2013 yılında İran ürünlerinin %72'sinin Irak'a satıldığını ve bu satışların 2012 yılıyla karşılaştırıldığında %15'lik bir artış olduğunu belirten Bahzar, petrol ve doğalgaz boru hatlarının da faaliyete alınması durumunda bu rakamların çok daha yukarılara çekilebileceğini belirtmiştir.¹⁰⁸ Görülmektedir ki Irak ile İran hem siyasi hem de ekonomik olarak yakın ilişkiler kurmaktadır. Bölgedeki gerilim ve Suriye'deki çatışmalar devam ettiği ve Irak iç siyasetindeki dengeler köklü bir şekilde değişmediği müddetçe İran'ın Irak üzerindeki etkisi devam edecek ve artabilecektir.

Türkiye ile İlişkiler: Enerjinin İkili İlişkilere Etkisi

2013 yılı Türkiye-Irak ilişkilerini "IKBY-Türkiye ilişkileri" ve "Irak merkezi hükümeti-Türkiye ilişkileri" şeklinde iki ayrı başlık altında incelemek daha doğru olacaktır. Çünkü Türkiye özellikle 2010 yılından itibaren IKBY ile yakınlaşmaya başlarken Bağdat yönetimiyle birçok noktada sorun yaşamaya başlamıştır. İki başkent arasında artan bu gerilim 2013 yılı ortalarına kadar devam etmiştir. Nuri el-Maliki'nin 2010 yılındaki seçimlerin ardından başbakan olması sürecinde Türkiye'nin Irak'ı desteklemesi ve Maliki'yle ters düşmesi ayrıca Maliki'nin üçüncü kez başbakan olmak için uygulamaya çalıştığı politikalar Irak'la Türkiye arasında soğuk rüzgarların esmesine neden olmuştur. Bunun yanında Suriye'de yaşanan olaylar karşısında da farklı tarafları destekleyen Bağdat ile Ankara 2013 yılına gergin bir atmosfer içerisinde girmiştir.

İki ülke arasındaki gerginliğin temelinde esasen Türkiye ile IKBY arasında başlayan enerji alanındaki işbirliği yatmaktadır. Özellikle müteahhlik ve altyapı işlerinde Türkiye'nin Kuzey Irak bölgesinde artan bir etkinliğinin olduğu bilinmekteydi. Ancak enerji alanına da 2012 yılından itibaren aktif bir şekilde girmeye çalışması Irak merkezi hükümetinin ve ayrıca ABD'nin de tepkisini çekmiştir. Yalnız burada bilinmesi gereken bir nokta da şudur: Türkiye'ye karşı tepkilerin yükseldiği konuda ABD'li, Fransız, İngiliz ve Rus firmaları IKBY ile anlaşmalar yapmış ve Kuzey Irak bölgesinde faaliyetlerine başlamışlardır. Böylesi bir ortamda Türkiye de aktif bir oyuncu olarak pazara girmeye çalışmış ve IKBY ile petrol ve doğalgaz alanında işbirliğini geliştirmiştir. Bu bağlamda 8 Ocak 2013 tarihinde ilk kez Kuzey Irak'ta üretilen petrol, tankerler aracılığıyla Ceyhan Limanı'na getirilmiştir. IKBY, yabancı şirketlerle anlaşmalar yapması ve Bağdat yönetimini bypass eden uygulamaları nedeniyle Maliki yönetiminin tepkisini çekmiş ve merkezi bütçeden kendisine aktarılan payın kesilmesi ile tehdit edilmiştir.¹⁰⁹

Bağdat yönetiminin IKBY'ye aktarılması gereken payda kısıtlamaya gitmesi ve bütçeden ayrılan payı önemli oranda azaltması üzerine IKBY, merkezi

hükümetten bağımsız olarak kendi petrollerini ihraç edebilmek için Kerkük Yumurtalık Boru Hattı'na entegre edilecek yeni bir boru hattının yapılması çalışmalarına başlamıştır. Genel Enerji'nin de içerisinde bulunduğu konsorsiyumun katıldığı bu projeye Kuzey Irak'tan Türkiye'ye günlük 400 bin varillik bir petrolün aktarılması öngörülmektedir.¹¹⁰ Ocak ayında tankerlerle başlayan ve ayda toplam 30 bin varillik bir petrolün taşındığı göz önüne alınırsa, bu boru hattının faaliyete geçmesi durumunda hem IKBY açısından hem de Türkiye açısından çok önemli bir avantaj ortaya çıkacaktır. Zira 2011 yılından itibaren bölgede Exxon Mobile, Total, Gazprom ve Chevron gibi dünyanın en büyük petrol şirketleri faaliyetlerini sürdürmektedirler. Böylelikle Türkiye de Kuzey Irak'ta önemli bir oyuncu haline gelecektir.

Halihazırda Genel Enerji şirketi Kerkük şehrinin kuzeyindeki Tak Tak sahasında %44, Kuzey Irak'ın en büyük ikinci petrol sahası olan Tavke'de ise %25 paya sahiptir. Şirket ayrıca Tak Tak havzasının güneydoğusundaki Miran bölgesinde de doğalgaz üretmektedir.¹¹¹ Buna ilaveten BOTAS'ın alt şirketi olan Turkish Petroleum International Company'ın (TPIC) Jersey'de kurduğu Turkish Energy Company (TEC) aracılığıyla Kuzey Irak bölgesinde Jabalkand, Pulkhana, Hindren, Choman, Khalakan ve Arbat bloklarında üretim için anlaşmaya varması ve Türkiye'nin ABD'li Exxon Mobile şirketiyle Baeshiga, Pirmam, Betvata, Vara, Hanyeer, Arbat-East ve el-Kuş sahalarında ortaklık için görüşmelerde bulunuyor olması Türkiye'nin Kuzey Irak bölgesindeki etkinliğini göstermektedir.¹¹²

Enerjinin yanı sıra Partiya Karkeren Kürdistan (Kürdistan İşçi Partisi -PKK) meselesi de Irak ile Türkiye arasındaki ilişkileri gerginleştiren bir faktör olarak öne çıkmıştır. 2013 yılı itibarıyla Türkiye'nin çözüm sürecine ağırlık vermesiyle birlikte PKK'lılar silahlarıyla birlikte Irak'a çekilmeye başlamışlardır. PKK'nın Irak topraklarına çekilmesini kendi ulusal güvenlikleri için bir tehlike olarak gören Maliki yönetimi, bu çekilmenin sadece Irak'ı değil Partia Jiyana Azada Kürdistane (Kürdistan Özgür Yaşam Partisi -PJAK) aracılığıyla İran'ı ve Partia Yekitiya Demokrat (Demokratik Birlik Partisi -PYD) aracılığıyla da Suriye'yi istikrarsızlaştıracağı iddiasını ortaya atmaktaydı.¹¹³ Bu iddialar İran tarafından da sıkça dillendirilip Türkiye'nin Kuzey Irak'ın petrolleri üzerinde hakimiyet kurmak için giriştiği bir operasyon olarak sunulmaktaydı. İran gazetelerinde Erdoğan'ın Maliki'ye, dolayısıyla Irak'a karşı Kürt kartını oynadığına dair haberlerin servis ediliyor olması¹¹⁴ da PKK sorununun çözülmesinden rahatsız olan tarafları ortaya koymaktaydı.

Türkiye açısından bakıldığında ise Kürt meselesinin çözümüne ilişkin çabaların olumlu sonuçlar ortaya çıkardığı ve IKBY ile Ankara arasındaki yakınlaşmanın arttığı görülmüştür. Gerek PKK sorununun çözülmesine ilişkin çabalar ve gerekse Suriye'deki PYD'nin Türkiye sınırındaki bölgeleri ele geçirme girişimleri karşısında Ankara yönetimi ile IKBY diyalog halinde olmuştur. Bu işbirliği PKK'nın elinde bulunan esirlerin salıverilmesi ve Türkiye topraklarından geri çekilmesi noktasında da devam etmiştir. Bu bağlamda İmralı Adası'nda tutuklu bulunan Abdullah Öcalan'la görüşen Barış ve Demok-

rasi Partisi'nden (BDP) yetkililer 28 Şubat 2013 tarihinde Kuzey Irak'taki siyasi liderlerle ve Kandil Dağı'ndaki PKK'nın üst düzey kadrosuyla görüşerek arabuluculuk faaliyetleri üstlenmişlerdir.¹¹⁵ Benzer şekilde Türkiye'den milletvekilleri ve sivil toplum kuruluşlarına mensup temsilcilerden oluşan bir heyet de 13 Martta Erbil'e giderek temaslarda bulunmuş ve buradan Kandil'e geçerek PKK'nın elinde bulunan 8 kamu görevlisini alarak Türkiye'ye dönmüştür.¹¹⁶ Daha sonra 14 Mayıs'ta PKK'dan ilk grup Türkiye topraklarından çekilmeye başlamıştır. IKBY Başkanı Mesut Barzani de Kasım 2013'te AK Parti'nin daveti üzerine Diyarbakır'a gelmiş¹¹⁷ ve çözüm sürecine olan desteğini belirtmiştir. Böylelikle IKBY ile Ankara arasında yıllardır var olan en büyük sorun çözüm yoluna girmiş görülmektedir.

Buna bağlı olarak Türkiye, IKBY ile olan münasebetlerini artırma ve derinleştirme yoluna gitmiştir. Bu işbirliğinin en kritik aşaması ise enerji sektöründe yapılacak işbirliği ve Kuzey Irak petrolünün Türkiye üzerinden dünya pazarlarına ulaştırılması konusu olmuştur. Türkiye tarafından gösterilen bu yüksek ilgi diğer tarafta da karşılık bulmuş ve IKBY Başbakanı Neçirvan Barzani 2013 yılı içerisinde birçok defa Ankara'yı ziyaret etmiştir.

Ankara ile Erbil'in hızlı bir şekilde yakınlaşması ve 2010 yılından kalan sorunlar nedeniyle 2013 yılının ilk yarısında gergin seyreden Türkiye–Irak ilişkileri, Nisan ve Temmuz aylarında yapılan görüşmelerden sonra yumuşama trendine girmiştir. Özellikle Irak Meclis Başkanı Usame el-Nuceyfi liderliğinde Türkiye'yi ziyaret eden Irak kafilesini, 10 Eylül'de Nuri el-Maliki'nin ilişkilerin yumuşatılması için iyi niyetini gösteren mektubu Türk tarafına sunmuştur. Nuceyfi, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Meclis Başkanı Cemil Çiçek'le yaptığı görüşmelerde Türkiye ile Irak arasında ortaya çıkan sorunların aşılması gerektiğini ifade etmiştir.¹¹⁸ Bunun yanında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün ABD'de Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Hudeyr el-Huzai ile bir araya gelerek iki ülke arasında barış ve istikrarın sağlanması ve işbirliği imkanlarının artırılması noktasında aynı fikirleri paylaştıklarını belirtmesi Ankara ve Bağdat yönetimlerinin aradaki buzları eritmeye niyetli olduklarını göstermektedir. Bu niyetin bir göstergesi de TBMM Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı Volkan Bozkır'ın beraberindeki bir heyetle Irak'a gitmesi ve burada Başbakan Maliki ve Dışişleri Bakanı Hoşyar Zebari ile görüşmelerde bulunmasıdır. Bozkır bu ziyareti sırasında Maliki'ye Başbakan Erdoğan'ın kendisini Ankara'ya davet ettiğini iletmiştir.¹¹⁹

Resmi temaslarda hız kazanan diplomasi trafiği 24-25 Ekim'de Hoşyar Zebari'nin Türkiye'ye gelmesi ve daha sonra Ahmet Davutoğlu'nun da 10-11 Kasım 2013 tarihleri arasında Bağdat'ı ziyaret etmesiyle yeni bir sayfaya geçmiştir.¹²⁰ Davutoğlu'nun Bağdat'ı en son 2011 yılında ziyaret ettiğini dikkate alırsak 2 yıl aradan sonra yapılan bu ziyaretin iki ülke ilişkileri açısından büyük bir önem taşıdığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda Davutoğlu'nun Irak ziyaretinin önemini 4 başlık altında değerlendirebiliriz.

1. Türkiye ile Irak, Suriye'de farklı tarafları destekleyen politikalar takip etse de Suriye'deki mevcut durum hem Türkiye hem de Irak için tehlike arz

eder bir hale gelmiştir. Beşar Esad'ın ülke içerisindeki otoritesini kaybetmesinden dolayı el-Kaide ve el-Kaide bağlantılı gruplar Suriye içerisinde kendisine büyük bir hareket alanı bulmuş ve güçlenmiştir. IŞİD'in Anbar vilayetinde ve Irak'ın çeşitli bölgelerinde saldırılarda bulunması ve belli bölgelerde kontrolü ele geçirmeye çalışmasının yanında Suriye içerisinde de Türkiye'yi tehdit eder hale gelmesi, Ankara ve Bağdat'ın IŞİD konusunda işbirliği yapmasını gündeme getirebilecektir.

2. Irak'taki Mart 2010 seçimlerinden sonra patlak veren ve Tarık Haşimi'nin Türkiye'ye sığınmasıyla zirve yapan kriz Türkiye ile Irak ilişkilerini olumsuz şekilde etkilemiştir. Kendisine karşı oluşan ittifaklarda Türkiye'nin etkin bir rolü olduğunu düşünen Maliki, Erdoğan hükümetini hedef tahtasına koymuştu. 2014 yılı Nisan ayında yapılacak olan seçimler yine Türkiye ile Irak arasında önemli bir gündem maddesi olacaktır. Zira üçüncü kez seçilmek isteyen Maliki, iç siyasette istikrarı ve barışı sağlamak zorundadır. Bu amaç doğrultusunda Haziran 2013'te IKBY ile Bağdat yönetimi, aralarındaki problemlerin çözülmesine ilişkin bir anlaşma imzalamıştır.¹²¹ Bunun sürdürülebilmesi için ise Sünnilerin de bu sürece destek vermesi gerekmektedir. İşte bu noktada Türkiye'nin Sünniler üzerindeki etkisi ve rolü Maliki'ye avantaj sağlayabilecektir.

3. Irak'ın güneyinde faaliyet gösteren Türk şirketleri iki ülke arasındaki tansiyonun yükselmesi nedeniyle bu bölgelerde iş yapamaz hale gelmişti. Bağdat yönetiminin TPAO'nun "Blok 9" nolu sahadaki petrol üretim lisansını iptal etmesi de bunun bir göstergesiydi.¹²² Irak ile ilişkilerin düzeltilmesi durumunda Irak'ın tamamında Türk şirketleri etkin olabilecektir.

4. Türkiye'nin Kuzey Irak bölgesindeki ekonomik etkinliğini enerji sektörüne de yaymak ve bölgede enerji oyunu içerisinde etkin bir aktör olmak istemesi Bağdat yönetimi ile Ankara'nın arasını gerginleştirmişti. Exxon Mobile, Chevron, Total ve Gazprom gibi dünyanın önde gelen petrol şirketlerinin Kuzey Irak bölgesine girmesinin ardından Türkiye de Erbil yönetimiyle işbirliği yapma yoluna gitmiş ve Kuzey Irak petrolünün Türkiye üzerinden dünya pazarlarına ulaştırılması noktasında mutabakata varmışlardır. Ancak Irak merkezi hükümetinin onayının alınması da burada şarttır ve Türkiye ortaya çıkan sorunları çözmek istemektedir.

Yukarıdaki hususlar dikkate alındığında Davutoğlu'nun ziyareti hem iki ülke arasında 2013 yılı ikinci yarısında başlayan yumuşama ve yakınlaşma sürecinin devamını sağlamaya yöneliktir hem de Türkiye'nin ulusal çıkarlarını koruma adına atılan diplomatik bir adımdır. Nitekim gerek Irak genelinin gerekse IKBY siyasetinin değişken yapısı, sadece bir bölge veya parti ile işbirliğine dayalı politikaların başarılı olma ihtimalinin düşük olduğuna işaret etmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin Irak politikasını gözden geçirmesinin isabetli olduğu ifade edilebilir. Ankara yönetimi Kuzey Irak petrolünün Türkiye üzerinden pazarlanması hususunda Irak hükümetinin onayını almaya, diğer bir ifadeyle aradaki sorunları çözmeye çalışmaktadır.

Diğer yandan 45 milyar varil petrol rezervi ve 3-6 trilyon m³ doğalgaz rezervi¹²³ olduğu tahmin edilen Kuzey Irak bölgesindeki duruma Türkiye kayıtsız da kalamamaktadır. Bir taraftan Bağdat-Erbil arasındaki ihtilafları çözmeye ve şeffaflık altında kendi topraklarının bütün kesimlerin yararına kullanılabilceğini göstermeye çalışan Türkiye, diğer taraftan İKBY ile petrol boru hatları konusunda anlaşma yapmaktadır. Böylelikle kendi enerji arz güvenliğini de sağlama adına önemli adımlar atmaktadır. Halen Kuzey Irak bölgesinde faaliyette bulunan ve bölgedeki en önemli enerji şirketleri arasında yer alan Genel Enerji, Tak Tak* ve Tavke petrol sahasından çıkarak Zaho-Fişabur üzerinden Türkiye sınırına kadar getirilerek Silopi yakınlarından Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı'na bağlanacak olan projede öncü rol oynamaktadır. Kuzey Irak ile Türkiye arasında ilk transit enerji hattı olacak olan 225 km'lik boru hattı Erbil yönetiminin petrol ihracatından elde ettiği geliri de 11 milyar dolardan 16 milyar dolara kadar çıkaracaktır.¹²⁴ Söz konusu hattın yapımına 2012 yılında başlanmış ve bugüne kadar yaklaşık olarak 400 milyon dolarlık bir harcamanın yapıldığı ifade edilmektedir.¹²⁵

Erbil yönetimiyle Ankara'nın birbirine yakınlaşması ve bu işbirliğini ilerletmesi, 2013 yılında yumuşamaya başlayan Bağdat-Ankara ilişkilerini tekrar olumsuz etkilemiştir. Irak merkezi hükümeti Ankara'nın Bağdat yönetimini bypass ederek Erbil'le petrol ihracatı ve boru hatları noktasında anlaşma yapmasını şiddetle eleştirmiştir. Ancak Bağdat yönetiminin eleştirileri özellikle petrol gelirlerinin dağıtılması konusunda öne çıkmıştır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti Enerji Bakanı Taner Yıldız'ın sadece 2013 yılı Temmuz ayından Ocak 2014'e kadar olan süre içerisinde Kerkük-Yumurtalık Boru Hattından akışın 113 kez¹²⁶ kesildiğini ve bunların Irak tarafından kaynaklanan problemlerden dolayı olduğunu belirtmesi, Türkiye'nin enerji arzı noktasında daha güvenilir rotalara ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

Bir diğer tartışma ise yapılan ticaretten elde edilecek olan gelirin hangi banka üzerinden paylaşılacağı konusunda olmuştur. Türkiye, petrol satışından elde edilecek olan gelirin paylaşılmasında İran'la yapılan ticarete önemli rol oynayan Halk Bankası'nın kullanılmasını isterken Bağdat yönetimi ise ABD'nin görüşlerine paralel olarak Amerikan Merkez Bankası (FED) üzerinden yapılmasını savunmaktadır. Erbil yönetimi de Halk Bankası'nın aracı olarak kullanılmasını istemektedir.¹²⁷ Ancak Türkiye'de 17 Aralık operasyonu olarak adlandırılan soruşturmalar içerisinde Halk Bankası'nın da zikredilmesi ve adının yolsuzluk suçlamalarına karışması Halk Bankası'nın Bağdat-Erbil-Ankara-Washington görüşmelerindeki pozisyonunu zayıflatmış, FED'in konumunu ise güçlendirmiştir.

Irak'la Türkiye arasında 2013 yılı içerisinde birtakım sorunlar yaşansa da yapılan ticaret noktasında önemli bir artış sağlanmıştır. Irak'ın güney kesimlerinde Türkiye'nin iş imkanlarının çok sınırlı olduğu dikkate alındığında

* Tak Tak sahasında Türkiye'nin günlük toplam üretiminden yaklaşık olarak iki kat daha fazla petrol üretilmektedir.

yine bu artışın IKBY ile yapılan ticaretteki artıştan kaynaklandığı anlaşılabilir. Özellikle İnşaat sektöründe aktif olan Türkiye'nin Kuzey Irak'ta 1045 civarında şirketi faaliyet gösterirken yaklaşık olarak 300 firması da Iraklı şirket olarak bölgede faaliyet göstermektedir. Konuyla ilgili olarak Türkiye-Irak Sanayici ve İşadamları Derneği (TİSİAD) Başkanı Nevaf Kılıç, Erbil'deki marketlerin raflarındaki ürünlerin %95'inin Türk ürünleri olduğunu, Irak'a ihracat yapan Türk firma sayısının 3 bini geçtiğini ve 433 müteahhitlik projesinin 114'ünün Türkler tarafından yürütüldüğünü belirtmiştir. Kılıç ayrıca 12.000 Türk işçinin de Irak'ta çalıştığını ifade ederek Türkiye'nin Kuzey Irak'taki etkin varlığına vurgu yapmıştır.¹²⁸

Bunun yanında 2012 yılında Türkiye'nin Irak'a yapmış olduğu ihracat 10,8 milyar dolar olurken bu rakam 2013 yılında 11,8 milyar dolara çıkmıştır.¹²⁹ Irak'a 2012 yılında yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payı % 7,09 iken bu oran 2013 yılında %7,77'ye çıkmıştır. Bu artış trendi 2014 yılının ilk çeyreğinde de devam etmiş ve Türkiye'nin Irak'a olan ihracatı 3,01 milyar dolarlık bir seviyeye ulaşmıştır. Böylelikle Irak'ın toplam ihracat içerisindeki payını da % 8,12'ye çıkarmıştır.¹³⁰ 2014 yılı ilk çeyreğinde Irak'a yapılan ihracat 2013 yılının aynı dönemiyle karşılaştırıldığında ise %13,2'lik bir artışın gerçekleştiği görülmektedir. Irak tarafından bakıldığında ise Türkiye ile yaptığı ticarete büyük oranda açık vermektedir. Zira Türkiye 2013 yılında Irak'a 11,8 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirirken Irak'tan yaptığı ithalat ise sadece 146 milyon dolar olmuştur.¹³¹ Bu da iki ülke arasındaki ticaret dengesinde Türkiye lehine bir durum olduğunu göstermektedir. Kerkük Yumurtalık Boru Hattından petrol ithal etmemize rağmen Irak aleyhine hala bu derece büyük bir açığın bulunması, bu boru hattına yapılan sabotajlara ve hattın tam kapasite kullanılmamasına bağlanabilir. Bu bağlamda Kuzey Irak bölgesinden Türkiye'ye yeni bir boru hattının uzanması ve petrol ve doğalgaz ihracatının başlaması üzerine Türkiye lehine olan bu dış ticaret fazlası dengeye gelebilecektir.

Sonuç

ABD'nin askerlerini Irak'tan çekmesinin ardından geleceğe dönük projeksiyonlar hazırlayan Bağdat yönetimi, iç siyasette yaşanan etnik-mezhepsel çekişme ve çatışmaların kurbanı olmaya 2013 yılında da devam etmiştir. Sahip olduğu yer altı kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılması üzerine kurulan ekonomik gelişme ve buna bağlı olarak ortaya çıkacak siyasi etki, özellikle 2013 yılı ortalarından itibaren başlayan IŞİD saldırılarının ardından büyük bir yara almıştır. Gerek 2013 yılında günlük petrol üretiminin IŞİD'in saldırılarının ardından 2012 yılındaki rakamların da altına düşmesi, gerekse merkezi hükümetin IŞİD karşısında zayıf düşmesi sonucu ülke içerisindeki etnik çatışmaların artış göstermesi Irak'ın parçalanmaya doğru sürüklendiğini göstermiştir. Buna bir de Bağdat yönetimi ile IKBY arasında ortaya çıkan ve yer yer çatışmaya varan gerginliklerin yaşanması durumunun 2014 yılında daha vahim bir hale alabileceğinin ipuçlarını vermektedir.

Diğer yandan Irak dış politikada her geçen yıl biraz daha İran çizgisine kaymaktadır. Şii kökenli Maliki, iktidardaki pozisyonunu sürdürmek ve ülke içerisinde kutuplaşmaların net bir şekilde baş göstermesinden dolayı arkasına önemli bir güç almak için Tahran yönetimiyle yakın durmaya özen göstermektedir. Ancak Maliki'nin bu politikaları Irak merkezi hükümeti ile gerginlik yaşayana İKBY'nin Türkiye ile yakınlaşmasını da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda 2013 yılı Türkiye ile Irak arasında gerginliklerin sık sık yaşandığı bir dönem olmuştur. İki ülke arasındaki sorunlar, ekonomik ilişkilerin hızlı bir şekilde gelişmesinin önünde engel olmaktadır. Fakat Irak'ın mevcut etnik ve siyasi yapısından dolayı Kuzey Irak yönetiminin merkezi hükümetten bağımsız politikalar takip etmesi, zengin yeraltı kaynaklarına sahip olması ve Irak'ın diğer bölgeleriyle karşılaştırıldığında daha istikrarlı bir yapıya sahip olması uluslararası şirketlerin bu bölgeye yatırım yapmasına olanak sağlamaktadır. Türkiye de gerek altyapı gerek inşaat gerekse ticaret gibi diğer alanlarda Kuzey Irak bölgesine yapmış olduğu yatırımlarla ve tesis ettiği işbirliği sayesinde Irak'a gerçekleştirdiği ihracatta önemli artışlar sağlamıştır. Artan bu işbirliği sayesinde Irak, 2011, 2012 ve 2013 yılları içerisinde Türkiye'nin ikinci ihracat ortağı haline gelmiştir.

Kronoloji

- **8 Ocak:** İlk kez Kuzey Irak'ta üretilen petrol, tankerler aracılığıyla Ceyhan Limanı'na getirilmiştir.
- **14 Ocak:** Hükümet, protestocuların taleplerinden bazılarını karşılamak adına 300'den fazla tutukluyu serbest bırakmıştır. Tutukluların serbest bırakılmasının ardından Başbakan Yardımcısı Hüseyin el-Şehristani Irak Devleti adına tutuklardan özür dilemiştir.
- **8 Mart:** İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Salih Necef'i ziyaret etmiş ve burada din alimleriyle görüşmüştür. Ayrıca Bağdat yönetimiyle vizelerin kaldırılması noktasında ortak adım atabileceklerini beyan etmiştir.
- **9 Mart:** İran Petrol Bakanı Rüstem Kasımi 9 kişilik bir delegasyonla Bağdat'a gelerek Maliki ile bir araya gelmiş ve petrol, doğalgaz, elektrik ve iki ülke arasında yapılması planlanan diğer projeler hakkında görüşmelerde bulunmuştur.
- **13 Mart:** Türkiye'den milletvekilleri ve sivil toplum kuruluşlarına mensup temsilcilerden oluşan bir heyet de 13 Martta Erbil'e giderek temaslarda bulunmuş ve buradan Kandil'e geçerek PKK'nın elinde bulunan 8 kamu görevlisini alarak Türkiye'ye dönmüştür.
- **24 Mart:** ABD Dışişleri Bakanı John Kerry Irak'a resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret sırasında İran'ın Irak hava sahasını ve topraklarını kullanarak Suriye'ye silah ve mühimmat göndermesini gündeme getirmiştir.
- **1 Nisan:** İran İstihbarat Başkanı Haydar Muslehi, Bağdat'ta Nuri el-Maliki, Irak İslam Yüksek Konseyi Başkanı Ammar el Hekim ve Irak Parlamentosu Başkanı Usame Nuceyfi ile görüşmüştür.
- **8, 9 ve 11 Nisan:** Irak, İran'dan Suriye'ye giden üç İran Uçağını Bağdat Havalimanı'na inmeye zorlamıştır.
- **19 Nisan:** Havice'deki Irak ordusu kontrol noktasına saldırı düzenlenmiştir. Irak Hükümeti de sert bir şekilde karşılık vermiştir.
- **20 Nisan: Irak'ta yerel seçimler yapılmıştır.**
- **23 Nisan:** Kerkük'ün Havice kasabasında düzenlenen protestoların Irak ordusu tarafından çok sert biçimde bastırılmasından sonra Irak hem siyasi hem de güvenlik açısından tam bir kaos ortamına doğru sürüklenmiştir.
- **2 Mayıs:** IKBY ve Merkezi Hükümet ilişkileri 2 Mayıs'ta imzalanan bir anlaşma ile yumuşama sürecine girmiştir. Yapılan anlaşmaya göre ana sorunu teşkil eden bütçe anlaşmazlıkları, ihtilafli bölgelerdeki güvenliğin sağlanması, petrol ve doğalgaz yasaının çıkarılması ve kimyasal silahlardan zarar gören Enfal mağdurlarına tazminat ödenmesi gibi konularda mutabakata varılmıştır.
- **4 Mayıs:** Açıklanan kesin sonuçlara göre Kanun Devleti Koalisyonu, seçimlerin yapıldığı 12 vilayetin 8'ini ve toplamı 378 olan eyalet meclisindeki sandalye sayısının 96'sını kazanarak birinci parti olmuştur.

- **22 Mayıs:** Birleşmiş Milletler, almış olduğu kararlar Irak ile Kuveyt arasındaki ilişkilerin eskisi gibi olmadığını teyit etmiş ve Irak'a karşı BM Şartı'nın 7. Bölümü çerçevesinde uygulanmakta olan yaptırımları hafifletme kararı almıştır
- **12 Haziran:** Kuveyt Başbakanı Şeyh Cabir el-Mübarek el-Hamat el-Sabah'ın Bağdat'ı ziyaret ederek iki ülke arasındaki ilişkilerin yumuşamasına ve gelişmesine yönelik temaslarda bulunmuştur.
- **20 Haziran:** Yerel Seçimlerin ikinci ayağı olarak tanımlanan ve güvenlik gerekçesiyle ertelenen Anbar ve Ninova vilayetlerindeki seçimler gerçekleştirilmiştir. Seçimlere Anbar'da %50, Ninova'da %38'lik gibi çok düşük bir oranda katılım olmuştur
- **7 Temmuz:** Mesut Barzani Bağdat'ı ziyaret etmiştir. Ziyaretin ardından gerçekleşen basın toplantısında Barzani, Merkezi hükümet ile aralarında çözülemeyecek sorunlar olmadığını ve farklı yaklaşımlardan kaynaklanan bu sorunların anayasaya göre çözümlenebileceğini söylemiştir
- **23 Ağustos:** Nuri el-Maliki Yeni Delhi'yi ziyaret etmiştir. Irak tarafından Hindistan'a 38 yıl sonra üst düzeyde yapılan ilk ziyaret olması açısından ayrı bir önem taşıyan bu temaslarda iki ülke arasındaki ekonomik bağların kuvvetlenmesine zemin hazırlamıştır.
- **21 Eylül:** Kuzey Irak bölgesinde gerçekleştirilen seçimlerden Mesut Barzani liderliğindeki Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) %37.79 oyla birinci, Noşirvan Mustafa'nın liderliğindeki Goran (Değişim) Partisi %24.21 oyla ikinci, Celal Talabani liderliğindeki Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ise %17.8 oyla üçüncü parti olarak çıkmıştır.
- **30 Ekim:** Nuri el-Maliki 5 günlük ziyareti için ABD'ye gitti. Irak'ın iç siyasal bütünlüğü dahil olmak üzere özellikle askeri ihtiyaçlar noktasında Barack Obama ile temaslarda bulundu.
- **24-25 Ekim:** Irak Dışişleri Bakanı Hoşyar Zebari, Ankara'ya ziyaret etmiş ve Ahmet Davutoğlu ile bir araya gelmiştir. Yapılan görüşmelerde Kuzey Irak petrolrollerinden dolayı Irak ile Türkiye arasında gerginleşen ilişkiler ele alınmıştır.
- **10-11 Kasım:** Ahmet Davutoğlu 2011 yılından sonra ilk kez Bağdat'ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret Türkiye'nin Bağdat ile ilişkileri yumuşatma ve geliştirme isteği olarak yorumlanmıştır.
- **16 Kasım:** İKBY Başkanı Mesut Barzani de Kasım 2013'te AK Parti'nin daveti üzerine Diyarbakır'a gelmiş ve çözüm sürecine olan desteğini belirtmiştir
- **4 Aralık:** Nuri el-Maliki, Tahran'ı ziyaret etmiştir. Hasan Ruhani'nin İran'da seçimleri kazanmasından sonra hem bir tebrik ziyareti hem de Irak'ta 2014 yılında yapılacak seçimler öncesi bir destek arayışı olarak değerlendirilmiştir.
- **31 Aralık:** Sünnilere ve Sünni milletvekillerine karşı yapılan baskıların ardından 44 Sünni milletvekili istifa ettiklerini açıklamışlardır.

Notlar

- 1 Jane Kinninmont, Gareth Stansfield and Omar Sirri, *Iraq on the International Stage, Foreign Policy and National Identity in Transition*, Chatham House, Temmuz 2013, s.9-10.
- 2 Ridvan Kalaycı, "Irak 2012", *Ortadoğu Yıllığı 2012*, Kemal İnat-Muhittin Ataman (ed.), Sayı 8, Yıl 8, İstanbul, 2013, s.42
- 3 Veysel Ayhan, "Irak'ta Mezhep Çatışması: Sünnilerden Cihat Çağrısı Mı?", *IMPR*, 29 Ocak 2013.
- 4 Bilgay Duman, "Irak Nereye Gidiyor?", *ORSAM*, 11 Ocak 2013.
- 5 "SLC MP: Anbar, Mosul demonstrations represent foreign agenda", *AIN*, 04 Ocak 2013
- 6 "Hakim, Sadr discuss political situation", *AIN*, 04 Ocak 2013
- 7 "Sadr: Irak baharı çok yakındır, Sünni protestoları destekliyorum", *Zaman*, 02 Ocak 2013.
- 8 "Maliki karşıtı Sünni ve Şiiler namazda buluştu", *AA*, 04 Ocak 2013.
- 9 "Allawi calls Maliki to resign, conduct early elections", *AIN*, 04 Ocak 2013
- 10 "SLC MP: Anbar demonstrations sectarian, aiming at simulate Syrian experience", *AIN*, 06 Ocak 2013
- 11 "Iraq releases hundreds of prisoners", *Aljazeera*, 14 Ocak 2013
- 12 "Faced with protests, Iraq frees 335 detainees, officially apologizes", *Alakhbar*, 14 Ocak 2013
- 13 25 Ocak Cuma günü ülke genelinde düzenlenen ve "Dönüş Yok Cuması" adı verilen protestolara Hükümet güçlerinin müdahalesi sert olmuştur. Felluce'de göstericiler üzerine ordu tarafından ateş açılması sonucu en az 5 kişi ölmüş ve 20'den fazlası da yaralanmıştır.
- 14 Wladimir van Wilgenburg, "Kerkük Protesto Hareketi ve Havice 'Katliamı' Sonuçları", *ORSAM*, 16 Mayıs
- 15 Wladimir van Wilgenburg, a.g.m.
- 16 "Irak'taki çatışmalarda 77 kişi öldü", *AA*, 23 Nisan 2013
- 17 "Human Rights Watch Slams Iraqi Government for Hawija", *Al-Monitor*, 15 Mayıs 2013
- 18 "53 more die in Iraq", *Gulf Today*, 24 Nisan 2013
- 19 Serhat Erkmen, "Irak'ta "Yeni" Sünni Ayaklanması: Maliki'nin Sonu mu Başlangıcı mı?", *ORSAM*, 25 Nisan 2013.
- 20 "Irak'ta iki istifa", *AA*, 24 Nisan 2013
- 21 "Havice olayları hakkında Human Rights Watch raporu", *Kirkuk Now*, 27 Nisan 2013
- 22 Margaret Griffis, "Iraq Unrest Unabated: At least 38 Killed, 109 Wounded", <http://original.antiwar.com/updates/2013/04/26/iraq-unrest-unabated-at-least-38-killed-109-wounded/>, 26 Nisan 2013; Margaret Griffis, "At least 86 Iraqis Killed in Ongoing Violence Triggered by Protests", <http://original.antiwar.com/updates/2013/04/24/at-least-86-iraqis-killed-in-ongoing-violence-triggered-by-protests/>, 24 Nisan 2013; Margaret Griffis, "Third Day of Iraq Unrest Leaves 96 Dead", <http://original.antiwar.com/updates/2013/04/25/third-day-of-iraq-unrest-leaves-96-dead/>, 25 Nisan 2013
- 23 "Iraklı Sünni Vekil Tutuklandı", *Aljazeera*, 28 Aralık 2013.
- 24 "Iraklı Milletvekili Alvani'nin Gözaltına Alınması", *Haberler*, 29 Aralık 2013
- 25 "Irak'ta Sünni protestoya müdahale: 10 ölü", *BBC Türkçe*, 31 Aralık 2013
- 26 "Dozens of Iraqi MPs quit over Anbar violence", *Aljazeera*, 31 Aralık 2013
- 27 "Urgent....Local elections postponed in Anbar, Nineveh for 6 months", *AIN*, 19 Mart 2013

- 28 "2013 Irak Yerel Seçim Kesin Sonuçları", *ORSAM*, 06 Mayıs 2013
- 29 "Low Turnout in Iraqi Elections", *Al-Monitor*, 23 Nisan 2013
- 30 Ali Semin, "Yerel Seçim Sonuçları, Önemi ve Irak'ın İç Dengelerine Etkisi", *BİLGESAM*, 13 Mayıs 2013
- 31 Furkan Torlak, "Irak Yerel Seçimleri: Kırılgan Siyasi Süreç", *SETA*, 21 Mayıs 2013
- 32 "AIN's Statistic. SLC 96 seats, Citizen 60 seats in results of PC election", *AIN*, 04 Mayıs 2013
- 33 "IHEC: Voting percentage in Anbar reaches 50% while Nineveh hits 38%", *AIN*, 21 Haziran 2013
- 34 Bilgay Duman, "Musul İl Meclisi Seçimi Gözlemleri – 2", *ORSAM*, 24 Haziran 2013
- 35 "Urgent...Brotherhood & Coexistence (Ta'akhi) Slate tops results of Nineveh local elections", *AIN*, 26 Haziran 2013; Bilgay Duman, "Musul İl Meclisi Seçimleri ve Sonrası", *Ortadoğu Analiz*, Cilt:5, Sayı:57, Eylül 2013, s.96
- 36 Furkan Torlak, "Irak'ta Yeni Denge Arayışları", *SETA*, 14 Temmuz 2013
- 37 Bilgiler "All Iraq News" adlı sitenin İngilizce yayın yapan bölümünden derlenmiştir.
- 38 Mehmet Özkan, Furkan Torlak, "5 SORU: Irak Yerel Seçimleri", *SETA*, 25 Haziran 2013
- 39 "Parliament Elections", *Rudaw*, 08.04.2014
- 40 "Independent High Electoral Commission of Iraq announces complete election results", <http://www.krg.org/a/d.aspx?l=12&a=49294>, 03 Ekim 2013
- 41 "KDP'nin Başbakan adayı Neçirvan Barzani", *AA*, 08 Kasım 2013
- 42 "Parties-Gorran", *Rudaw*, 08 Nisan 2014
- 43 "KDP'nin Başbakan adayı Neçirvan Barzani", *YeniŞafak*, 08 Kasım 2013
- 44 "Gorran Movement Refuse KDP's Request to Relinquish Interior Ministry Position", *KNN*, 21 Şubat 2014
- 45 "Stratejik İttifak" hakkında daha detaylı bilgi için bkz, Serhat Erkmen, "Kuzey Irak'ta İç Siyasal Dengeler ve Stratejik İttifak'ın Geleceği", *ORSAM*, *Rapor No: 140*, Aralık 2012.
- 46 Serhat Erkmen, "Kuzey Irak'ta İç Siyasal Dengeler ve Stratejik İttifak'ın Geleceği", s.9
- 47 "5 Reasons why the KRG Cabinet has not yet been formed", *Kurdistan Tribune*, 11 Mart 2014
- 48 "Maliki ile Kürtler uzlaştı", *NTVMSNBC*, 02 Mayıs 2013
- 49 Bilgay Duman, "İKBY-Merkezi Hükümet Anlaşması: Irak'ta Dengeler Değişiyor", *ORSAM*, 06 Mayıs 2013
- 50 "Irak Başbakanı Maliki Erbil'de", *AA*, 09 Haziran 2013
- 51 Bilgay Duman, "Maliki'nin Erbil Ziyareti", *ORSAM*, 11 Haziran 2013
- 52 Ali Semin, "Bağdat-Erbil Yakınlaşması ve Suriye Krizi", *BİLGESAM*, 26 Ağustos 2013
- 53 "Barzani's Goodwill Baghdad Tour", *Al-Monitor*, 12 Temmuz 2013
- 54 "Iraqi Kurd president makes symbolic Baghdad visit", *Reuters*, 07 Temmuz 2013
- 55 IMF Middle East and Central Asia Department, *Statistical Appendix, Regional Economic Outlook*, Mayıs 2014, s. 2-8.
- 56 Doing Business 2014, *Economy Profile: Iraq 2014, Comparing Business Regulations or Domestic Firms in 1989 Economies*, Washington DC, The World Bank, 2014, s. 5.
- 57 Rıdvan Kalaycı, "Irak 2012", a.g.m., s.38.
- 58 "Iraq oil exports dip on weather, sabotage", *Fox News*, 23 Haziran 2013.
- 59 "Iraq fully reopens Basra crude export terminal: shipping sources", *Platts*, 14 Ekim 2013
- 60 "Iraq 2013 oil exports, revenues dip in 2013", *Global Post*, 22 Ocak 2014.
- 61 "Irak 2013'te 89 milyar dolarlık petrol ihraç etti", <http://basnews.com/tr/News/Details/Irak-2013-te-89-milyar-dolarlik-petrol-ihrac-etti/9411>, 3 Ocak 2014.

- 62 "OPEC Share of World Crude Oil Reserves 2012", *OPEC*, 05 Nisan 2014.
- 63 Yitzhak Gal, "Iraq: A Leap in Oil Exports, Accelerated Economic Growth and Implications", *Middle East Economy*, Vol 3, No 3, Tel Aviv University, March 2013.
- 64 "Kürt petrolüne Bağdat hamlesi", *Hürriyet*, 27 Aralık 2013.
- 65 "Taner Yıldız: Kürt petrolü, Irak hükümetinin rızası olmadan ihraç edilmeyecek", *Enerji Enstitüsü*, 03 Ocak 2014.
- 66 "Iraq five-year plan will attempt to diversify economy", *Reuters*, 19 Eylül 2013.
- 67 "Aaron Y. Zelin, "Al-Qaeda in Syria: A Closer Look to ISIS", *Washington Post*, 10 Eylül 2013
- 68 Bilgay Duman, "Irak'ta Türkmenlere Yönelik Şiddet Devam Ediyor: Erşat Salih'iye Suikast", *ORSAM*, 03 Aralık 2013.
- 69 "Türkmen lidere suikast girişimi", *AA*, 01 Aralık 2013.
- 70 "Kerkük'te saatlerce çatışma", *CNN Türk*, 05 Aralık 2013.
- 71 Jessica Lewis, "Al Qaeda in Iraq's "Breaking the Walls" Campaign Achieves Its Objectives at Abu Ghraib-2013 Iraq Update", 28 Temmuz 2013.
- <http://iswiraq.blogspot.com/2013/07/al-qaeda-in-iraqs-breaking-walls.html>
- 72 Jessica D. Lewis, "Al-Qaeda in Iraq Resurgent- The Breaking the Walls Campaign", Part I, *Middle East Security Report*, 14, *Institute for the Study of War*, 2013.
- 73 "Irak'ta hapisaneyeye baskın!", *Dünya Bülteni*, 28 Eylül 2012.
- 74 "Gunmen raid Iraq's Abu Ghraib and Taji jails", *Aljazeera*, 22 Temmuz 2013.
- 75 "Al-Qaeda Militants Raid Iraq's Abu Ghraib, Taji Prisons", *Al-Monitor*, 25 Temmuz 2013.
- 76 "Al-Qaida Claims Deadly Prison Raids in Iraq", *AP*, 23 Temmuz 2013.
- 77 "Abu Ghraib Raid Frees 500 Al Qaeda Terrorists", *SKY News*, 22 Temmuz 2013.
- 78 "Abu Ghraib Raid Frees 500 Al Qaeda Terrorists", *SKY News*, 22 Temmuz 2013.
- 79 "Al-Qa'ida claims it was behind mass jailbreaks in Iraq", *Independent*, 23 Temmuz 2013.
- 80 "US official: suicide bombing of seven per month in 2012 to roughly 35 per in 2013", *AIN*, 06 Şubat 2014.
- 81 "10 Years after Saddam, is Iraq a U.S. Ally?", *Foreign Policy*, 9 Nisan 2013.
- 82 "In 'Spirited' Talks, Kerry Tells Iraq to Help Stop Arms Shipments to Syria", *The New York Times*, 24 Mart 2013.
- 83 "Irak, Suriye'ye giden İran uçağını aradı", *Hürriyet*, 8 Nisan 2013; "Irak, bugün de Suriye'ye giden İran uçağını aradı", *Zaman*, 9 Nisan 2013.
- 84 "Iraq Leader's Visit Shows Strain With U.S.", *The Wall Street Journal*, 1 Kasım 2013.
- 85 "Opponents Say Maliki's Tehran Visit Aimed at Seeking Third Term", *Rudaw*, 5 Aralık 2013.
- 86 "FACT SHEET: U.S.-Iraq Cooperation", <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/11/01/fact-sheet-us-iraq-cooperation>, 1 Kasım 2013.
- 87 "Trade in Goods with Iraq", <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5050.html#2013>, 12 Nisan 2013.
- 88 Paul .salem, "Iraq's Tangled Foreign Interests and Relations", *Carnegie Middle East Centre*, December 2013, p. 7
- 89 "Iraq Seen as Major Arms Buyer by 2020," *United Press International*, 4 Temmuz 2013.
- 90 "Iraq to Resume \$4.2bn Russian Arms Deal", <http://rt.com/news/russia-iraq-arms-contract-146/>, 1 Nisan 2013.
- 91 "Iraq Signs \$1.1 bn Deal to Buy S. Korean Fighters," *News Daily*, 12 Aralık 2013
- 92 "Resolution 1483 (2003), S/RES/1483(2003)". [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1483\(2003\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1483(2003)).
- 93 "BMGK Irak'a yaptırımları yumuşattı", *Haber Türk*, 28 Haziran 2013.
- 94 "Resolution 2107 (2013), S/RES/2107(2013)", [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2107\(2013\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2107(2013)), 27 Haziran 2013.

- 95 "Kuwait agrees to release Iraq from Chapter VII", *Asharq al-Awsat*, 13 Haziran 2013.
- 96 "Irak, Kuwait Chart a New Path", *Al Monitor*, 18 Haziran 2013.
- 97 "Iraq's Faw Port Project Faces Continued Setbacks", *Al-Monitor*, 12 Eylül 2013.
- 98 "Parliament Endorses Maritime Agreement With Kuwait", *Aswat al-Iraq*, 22 Ağustos 2013; *Iraq Port Authority criticizes deal with Kuwait on maritime agreement with Kuwait*, *Azzaman English*, 7 Eylül 2013.
- 99 "Iran wants to abolish entry visas with Iraq", *Azzaman English*, 8 Mart 2013.
- 100 "Iran, Iraq discuss energy ties", *Turkish Weekly*, 9 Mart 2013.
- 101 "Iran intelligence minister arrives in Iraq for talks", *Trend News Agency*, 1 Nisan 2013.
- 102 "Foreign Policy: Iraq Asks for Military Aid to Combat Iranian Flyovers", *Institute for The Study of War*, 22 Temmuz 2013.
- 103 "Where Are Iran-Iraq Relations Heading?" *Al-Arabiya*, 8 Ağustos 2013.
- 104 "Iraqi Premier Nouri al-Maliki arrives in Iran", *Press TV*, 4 Aralık 2013.
- 105 "Iraq: Maliki faces criticism at home over Iran visit", *Asharq Al Awsat*, 5 Aralık 2013
- 106 "Opponents Say Maliki's Tehran Visit Aimed at Seeking Third Term", *Rudaw*, 5 Aralık 2013.
- 107 "Pushing Iraq Into Iran's Orbit", *US News*, 25 Eylül 2013.
- 108 "Iraq looks to expand trade with Iran", *Al-Monitor*, 23 Aralık 2013.
- 109 "Irak petroller, Kürtler ve Türkiye", *USA Sabah*, 15 Ocak 2013.
- 110 "Turkey-Iraqi Kurdistan oil deal proceeds", *Al-Monitor*, 28 Kasım 2013.
- 111 "Genel working to debottleneck Iraq Taq Taq oil output", *Oil&Gas Journal*, 13 Mart 2013.
- 112 "İşte Türkiye'nin Kuzey Irak'taki petrol sahası!", *Yeni Şafak*, 21 Kasım 2013; "Kuzey Irak'la 6 imza tamam", *Radikal*, 29 Kasım 2013.
- 113 "Turkish Ties With Iraq, Iran Worsen Over PKK Peace Plan", *Al-Monitor*, 19 Mayıs 2013; "PKK Withdrawal Adds Tension to Turkey-Iraq Ties", *Foreign Policy Journal*, 26 Mayıs 2013.
- 114 "Turkish Ties With Iraq, Iran Worsen Over PKK Peace Plan", *Al-Monitor*, 19 Mayıs 2013.
- 115 "BDP heyeti Süleymaniye'de", *Akşam*, 28 Şubat 2013.
- 116 "Kamu görevlileri bugün serbest", *Sabah*, 13 Mart 2013.
- 117 "Barzani Diyarbakır'da: Rojava gölgesinde ziyaret", *BBC Türkçe*, 16 Kasım 2013.
- 118 Serhat Erkmen, "Zebari'nin Türkiye Ziyareti: Türkiye Irak İlişkilerinde Yeni Bir Sayfa mı Açılıyor?", *Ortadoğu Analiz*, Cilt.5, Sayı. 59, s.41.
- 119 "Cumhurbaşkanı Gül, Ban ve Huzai ile görüştü", *TRT Haber*, 24 Eylül 2013.
- 120 "Turkey Charts new course in Iraq", *Al-Monitor*, 15 Kasım 2013.
- 121 "Foreign Minister Ahmet Davutoglu's visit to Iraq", *Today's Zaman*, 17 Kasım 2013.
- 122 Ridvan Kalaycı, "Irak 2012", *Ortadoğu Yılığ* 2012, Sayı 8, 2013, s. 54.
- 123 "Yazılı Soru Önergesi (7-17165)", <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-17165sgc.pdf>, 24 Mayıs 2013, s. 3.
- 124 "Kuzey Irak'tan Petrol yağacak", *Milliyet*, 4 Aralık 2013.
- 125 "Türkiye-Irak İlişkilerinde Normalleşme Arayışları ve Enerji Faktörü", *BİLGESAM*, (10 Mart 2014).
- 126 "Kuzey Irak petrolü Ceyhan'a akıyor", *Sabah*, 14 Ocak 2014.
- 127 "Bağdat Erbil Anlaştı", *Yeni Şafak*, 26 Aralık 2013.
- 128 "Irak ihracat liginde yakında bir numara olacak", *Milliyet*, 9 Şubat 2013.
- 129 "İhracat 2013'te 151,7 milyar dolar oldu", *CNN TURK*, 2 Ocak 2014.
- 130 <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rakamlari-tablolar.html>, 8 Nisan 2014.
- 131 "Ülkelere Göre İthalat", <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=7155BE01-D8D3-8566-45208351967592CF>, 7 Nisan 2014.